

Київський університет імені Бориса Грінченка
Інститут філології
Кафедра української мови

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Проректор з науково-методичної
та навчальної роботи

О.Б.Жильцов
“ 02 ” 09 2020 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКІ СТУДІЇ:

КУЛЬТУРА УСНОГО І ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ (УКРАЇНСЬКА)

для студентів

спеціальності: 0.35 Філологія

освітній рівень перший (бакалаврський)

освітня програма: 035.04.01 мова і література (англійська)

освітня програма: 035.04.03 переклад (англійська мова)

освітня програма: 035. 052.02 мова і література (італійська)

освітня програма: 035. 052.01 мова і література (іспанська)

Інститут філології

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
Ідентифікаційний код 02136554
Начальник відділу
моніторингу якості освіти
Програма № 26.21/20
(підпис) (прізвище, ініціали)
« 20 » 2020 р.

2020 – 2021 навчальний рік

Розробники: Александрова Валентина Федорівна, старший викладач кафедри української мови, кандидат педагогічних наук

Викладачі: Александрова Валентина Федорівна, старший викладач кафедри української мови, кандидат педагогічних наук

Дроботнко Валентина Юріївна, доцент кафедри української мови, кандидат філологічних наук

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні

кафедри української мови

Протокол від 02. 09. 2020 р. № 2

Завідувач кафедри

(підпис)

(С.О. Караман)

(ініціали, прізвище)

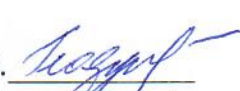
Робочу програму погоджено з гарантами освітньої (професійної/наукової) програми (керівниками проектних груп)

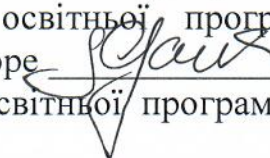
Робочу програму погоджено з гарантами освітньої (професійної/наукової) програми (керівниками проектних груп)

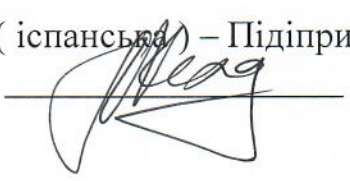
____. ____ . 2020 р.

Гарант освітньої програми Мова і література (англійська)

– Якуба В.В., кандидат філологічних наук, завідувач кафедри англійської філології

Гарант освітньої програми переклад(англійська мова) – Гладуш Н.Ф.

Гарант освітньої програми Мова і література (італійська) Дель Тандіо Сальваторе

Гарант освітньої програми Мова і література (іспанська) – Підпригора Ю.Г.

Робочу програму перевірено

____. ____ . 2020 р.

Заступник директора/декана

(Заяць Л.І.)

(ініціали, прізвище)

Пролонговано:

на 20 ____/20 ____ н.р. ____ (підпис) ____ (ПІБ). « ____ » ____ 20 ____ р., протокол № ____

на 20 ____/20 ____ н.р. ____ (підпис) ____ (ПІБ). « ____ » ____ 20 ____ р., протокол № ____

на 20 ____/20 ____ н.р. ____ (підпис) ____ (ПІБ). « ____ » ____ 20 ____ р., протокол № ____

на 20 ____/20 ____ н.р. ____ (підпис) ____ (ПІБ). « ____ » ____ 20 ____ р., протокол № ____

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників Українські студії	Характеристика дисципліни за формами навчання			
	денна		заочна	
Вид дисципліни	обов'язкова			
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська			
Загальний обсяг кредитів / годин	6 / 180			
Курс	1			
Семестр	1			
Кількість змістових модулів з розподілом:	4			
Обсяг кредитів	6			
Обсяг годин, у тому числі:	180			
Аудиторні	70			
Модульний контроль	12			
Семестровий контроль	30			
Самостійна робота	68			
Форма семестрового контролю	Екзамен			
Змістовий модуль « Культура усного і писемного мовлення »				
Курс	1			
Семестр	1			
Обсяг кредитів	2			
Обсяг годин, в тому числі:	60			
Аудиторні	28			
Модульний контроль	4			
Семестровий контроль	15			
Самостійна робота	13			

Форма семестрового контролю		Екзамен		
-----------------------------	--	---------	--	--

Мета навчальної дисципліни :

— формування мовнокомунікативної компетентності студентів; усвідомленої позитивної мовної поведінки; оволодіння нормами сучасної української літературної мови; набуття навичок оперування термінологією майбутньої спеціальності; уміння користуватися різними функційними стилями й підстилями в навчальній діяльності та професійному вжитку; формування навичок комунікативно виправданого використання засобів мови з дотриманням етикету фахового спілкування.

2.Завдання навчальної дисципліни:

- виховання в студентів почуття національної свідомості, що значною мірою сприяє підвищенню мотивації вивчення української мови;
- формування комунікативної, мовної, мовленнєвої, предметної, прагматичної, соціокультурної компетентностей студентів на основі свідомого опанування мовної і мовленнєвої теорії;
- корекція орфографічної та пунктуаційної грамотності майбутніх фахівців;
- збагачення словникового запасу студентів термінологічною лексикою та фразеологією.

Під час практичних занять, індивідуальної навчально-дослідницької та самостійної роботи студенти, майбутні спеціалісти **набувають таких компетентностей:**

ЗК (загальні компетентності)

ФК(фахові компетентності)

Спеціальність 0.35 Філологія

Мова і література англійська

• ЗК-1 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського(вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

• ЗК-2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

• ЗК-3 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

• ЗК-4 Здатність бути критичним і самокритичним.

• ЗК-5 Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

• ЗК-7 Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

• ЗК-8 Здатність працювати в команді та автономно.

- ЗК-10 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ЗК-11 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.
- ЗК-13 Здатність проведення досліджень на належному рівні.
- ФК-1 Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.
- ФК-2 Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.
- ФК-3 Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії англійської мови.
- ФК-4 Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- ФК-8 Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.
- ФК-9 Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.
- ФК-11 Здатність до надання консультацій з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення.
- ФК-12 Здатність до організації ділової комунікації.

3. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

- ПРН-1 Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефхівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.
- ПРН-4 Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства.
- ПРН-7 Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.
- ПРН-8 Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію англійської мови і літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.
- ПРН-9 Характеризувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- ПРН-10 Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.
- ПРН-11 Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.
- ПРН -13 Аналізувати й інтерпретувати твори англійської літератури, визначати їхню специфіку й місце в літературному процесі.

Англійська мова (переклад)

- ЗК-2 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- ЗК-3 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

- ЗК-4 Здатність бути критичним і самокритичним.

- ЗК-5 Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.

- ЗК-7 Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

- ЗК-8 Здатність працювати в команді та автономно.

- ЗК-10 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

- ЗК-11 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

- ЗК-13 Здатність проведення досліджень на належному рівні.

- ФК-2 Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.

- ФК-3 Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії англійської мови.

- ФК-4 Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.

- ФК-8 Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.

- ФК-9 Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.

- ФК-11 Здатність до надання консультацій з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення.

- ФК-12 Здатність до організації ділової комунікації.

3.ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

3. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

- **ПРН-1** Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефахівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.
- **ПРН-4** Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства.
- **ПРН-7** Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.
- **ПРН-8** Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію англійської мови і літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.
- **ПРН-9** Характеризувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- **ПРН-10** Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.
- **ПРН-11** Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.
- **ПРН -13** Аналізувати й інтерпретувати твори англомовної літератури, визначати їхню специфіку й місце в літературному процесі.

Мова і література(італійська, іспанська)

- **ЗК-1** Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського(вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
- **ЗК-2** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.
- **ЗК-3** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- **ЗК-4** Здатність бути критичним і самокритичним.
- **ЗК-5** Здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями.
- **ЗК-7** Уміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- **ЗК-8** Здатність працювати в команді та автономно.

- **ЗК-13** Здатність проведення досліджень на належному рівні.
- **ФК-1** Усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ.
- **ФК-2** Здатність використовувати в професійній діяльності знання про мову як особливу знакову систему, її природу, функції, рівні.
- **ФК-3** Здатність використовувати в професійній діяльності знання з теорії та історії англійської мови.
- **ФК-4** Здатність аналізувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- **ФК-8** Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією для розв'язання професійних завдань.
- **ФК-9** Усвідомлення засад і технологій створення текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.
- **ФК-11** Здатність до надання консультацій з дотриманням норм літературної мови та культури мовлення.
- **ФК-12** Здатність до організації ділової комунікації.

3. ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

- **ПРН-1** Вільно спілкуватися з професійних питань із фахівцями та нефхівцями державною та іноземною(ими) мовами усно й письмово, використовувати їх для організації ефективної міжкультурної комунікації.
- **ПРН-4** Розуміти фундаментальні принципи буття людини, природи, суспільства.
- **ПРН-7** Розуміти основні проблеми філології та підходи до їх розв'язання із застосуванням доцільних методів та інноваційних підходів.
- **ПРН-8** Знати й розуміти систему мови, загальні властивості літератури як мистецтва слова, історію англійської мови і літератури, і вміти застосовувати ці знання у професійній діяльності.
- **ПРН-9** Характеризувати діалектні та соціальні різновиди англійської мови, описувати соціолінгвальну ситуацію.
- **ПРН-10** Знати норми літературної мови та вміти їх застосовувати у практичній діяльності.

- **ПРН-11** Знати принципи, технології і прийоми створення усних і письмових текстів різних жанрів і стилів державною та іноземними мовами.
- **ПРН-12** Аналізувати мовні одиниці, визначати їхню взаємодію та характеризувати мовні явища і процеси, що їх зумовлюють.

Організація навчальної діяльності

в центрі культури української мови

Реформування системи вищої освіти на сучасному етапі зумовлює концептуальні зміни в напрямках, цілях, завданнях, змісті освіти, філологічної зокрема, які зорієнтовують передовсім на розвиток особистості, формування творчої ініціативи, мобільності, підвищення конкурентоздатності майбутнього фахівця.

Задля ефективної реалізації концепції нової освітньої стратегії університету програмою передбачено застосування можливостей Центру культури української мови.

Для цього впроваджено систематичне застосування орфоепічних тренінгів, риторичних розминок, дослідницьких завдань, що передбачають карткування мовного матеріалу, укладання мультимедійних словників, опрацювання спеціальної літератури тощо; творчих завдань « Для чого мені потрібно вивчати українську мову? », « Мовна особистість фахівця », « Мовний портрет однокурсника », « Стань співавтором тексту », « Що для мене університет імені Бориса Грінченка? » тощо.

Крім того, студентів залучено до роботи в проблемних групах, до участі в наукових конференціях; мовних конкурсах тощо.

У Центрі заплановано презентації наукових видань з проблем культури української мови, зустрічі з науковцями.

4. Структура навчальної дисципліни

Культура усного і писемного мовлення

Назви теоретичних розділів	Кількість відведених годин			
	Лекції	Практичні заняття	Самостійна робота	Підсумковий контроль
1. Семестр.				
Змістовий модуль I. Культура мовлення майбутнього фахівця як показник професійного розвитку				
Тема 1. Українська мова як єдина національна мова українського народу і форма його національної культури.		2		
Тема 2. Рівні мовної системи. Стили мовлення. Стилiстичні норми української мови.		2		
Тема 3. Лексичні норми української мови. Словники й довідкова література		2	3	
Тема 4. Фразеологія і культура професійного мовлення		2		
Змістовий модуль II. Реалізація граматичних та правописних норм у професійному мовленні				
Тема 5. Морфологічні норми і мовна практика сучасного фахівця		2		
Тема 6. Суспільне значення морфологічних норм у контексті мовних інновацій		2	3	
Тема 7. Синтаксичні норми. Стилiстичний синтаксис професійного мовлення.		2		
Тема 8. Орфографічні та пунктуаційні норми як складних культури мовлення сучасного фахівця		2		
Модульний контроль № 1				2
Змістовий модуль III. Культура усного мовлення у професійній комунікації				
Тема 9. Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування задля інформаційного обміну та взаємовпливу. Усне й писемне ділове спілкування.		2		
Тема 10. Реалізація орфоепічних й акцентуаційних норм в усному мовленні майбутнього фахівця		2		
Тема 11. Особливості міжкультурної комунікації в сучасному мовному просторі. Український мовленнєвий етикет				

Змістовий модуль IV. Комунікативні ознаки довершеного мовлення майбутнього фахівця				
Тема 12. Точність, логічність, доречність, ясність як комунікативні ознаки мовлення майбутнього фахівця.		2	3	
Тема 13. Багатство (різноманітність) як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця.		2	2	
Тема 14. Виразність як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця. Техніка мовлення (дихання, голос, дикція) та засоби логіко-емоційної виразності. Партитура тексту.		2	2	
Модульний контроль № 2				2
Підсумковий контроль - Іспит				15
Усього годин: 60	-	28	13	4

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.
КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ ЯК ПОКАЗНИК
ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ

План

1. Функції мови і мовлення: комунікативна, когнітивна (пізнавальна), кумулятивна (культуроносна), естетична, експресивна.
2. Роль мови в суспільстві.
3. Роль мови у формуванні й самовираженні особистості.
4. Поняття культури мовлення. Теоретичний та практичний аспекти культури мовлення. Ситуація спілкування.
5. Мовні норми й культура мови. Типізація мовних норм. Правильність мовлення як відповідність мовним нормам.
6. Умови досягнення правильності мовлення. Причини порушення правильності мовлення (практично).

Рекомендована література:

Основна : 1 – 5

Додаткова: 1- 5, 7,11

Практична частина

Через мову проявляється характер особи, її ставлення до об'єкта. Власне мовне середовище й формує людину, яка через Слово стверджується (І.Мовчан).

1. Прочитайте епіграф. Як, на вашу думку, виявляється характер особи через її мовлення?

2. Обґрунтуйте основні функції мови, використовуючи подані твердження.

1. Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб. У мові наша стара й нова культура, ознака національного визнання... І поки живе мова – житиме й народ як національність. Не стане мови – не стане й національності: вона геть розпорошиться поміж дужчим народом ... (І.Огієнко).

2. Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова (М.Рильський).

3. Для висловлення будь-якої емоції, будь-якого чуття південнорус має багату рідну мову свою. Чи закипить у ньому гнів, чи охопить його журба, чи ніжність розм'якшить серце його, чи буде він у веселому жартівливому гуморі – для всього має багату мову свою... (А.Метлинський).

4. З раннього дитинства і до глибокої старості людина невіддільно пов'язана з мовою. Це єдине знаряддя, що вивисує людину над світом, робить її нездоланною в пошуках істини. Розпочинається залучення дитини до краси рідної мови з милих бабусиних казок і материнської колискової пісні. Кожен день дає нам урок пізнання. І завжди і скрізь наш учитель – мова (І.Вихованець).

5. Люди спілкуються між собою, передають знання наступним поколінням, користуючись спеціальними мовними знаками – словами, реченнями. ... Щоб мова виконувала роль головного засобу спілкування, щоб нею передавалися набуті людьми знання, її знаки повинні бути постійними, усталеними, всім зрозумілими (В.Русанівський).

6. Будь-яка національна мова являє собою енциклопедію людських знань, у якій зафіксовано весь досвід і результати пізнавальної діяльності суспільства, яке нею користується. Історія живе в нашій мові, у пісні. Слово нам доносить із глибини віків пристрасті, радощі, сподівання й горе наших предків. Мова – це душа народу (М. Шумило).

8. Мову треба вивчати, уважно вслухаючись у мовлення, відбираючи й запам'ятовуючи при цьому окремі слова і граматичні форми, цілі словосполучення і речення. Для успішного оволодіння мовою потрібне також гостре чуття, щоб можна було вловлювати найтонший пульс життя в такому живому організмі, яким є наша мова. «Як багато значить слово!» – проникливо говорив визначний український письменник Іван Франко і підкреслював, що силу духу мови, її велику таїну можна пізнати тоді, коли прагнеш відчувати її, «серцем зрозуміти» (О. Сербенська).

9. Мова – далеко не тільки «засіб спілкування», тобто передачі «вже готових думок»... Куди серйозніша її місія – бути способом народження тих думок: коли «нема мови», людині просто-напросто «нема чим думати» (О. Забужко).

10. Без поваги, без любові до рідного слова не може бути ні всебічної людської вихованості, ні духовної культури... Мовна культура – це живодайний корінь культури розумової, всього розумового виховання, високої, справжньої інтелектуальності (В. Сухомлинський).

11. Слово – найвеличніший володар: видом мале й непомітне, а справи творить чудові – може страх припинити і печаль відвернути, викликати радість, посилити жалість (Горгій).

12. Людина, яка вмів правильно і гарно говорити, легко налагоджує стосунки зі своїми близькими, з іншими людьми довкола себе, знаходить справжніх друзів, супутника в житті... Завдяки цьому вона отримує задоволення від життя (І. Томан).

13. Засвоюючи рідну мову, дитина засвоює не самі тільки слова, їх сполучення та видозміни, а й безліч понять, поглядів на речі, велику кількість думок, почуттів, художніх образів, логіку і філософію мови (К. Ушинський).

14. Навіть така сувора наука, як кібернетика, і та знайшла в українській мові свою першодомівку, адже маємо факт унікальний – енциклопедія кібернетики вперше в світі вийшла українською мовою в Києві (О. Гончар).

3. Дайте відповіді на запитання, ґрунтуючись на наведених висловлюваннях та власних міркуваннях.

1. Що означає любити мову? Як можна розвивати мову?

2. Як потрібно вивчати мову?

3. Як пов'язані мова і мислення?

4. Як пов'язані мова й історія народу?

5. Чи залежить загальна культура людини від її мовної культури?

4. Перепишіть афоризми, вставляючи пропущені розділові знаки. Усно поясніть значення цих афоризмів.

1. Мова коштовний скарб народу (І. Франко).

2. Мова життя духовного основа (М. Рильський).

3. Мова генофонд* культури (О. Гончар).

4. Мова для культури те саме що центральна нервова система для людини (С. Лем).

**Спробуйте скласти власне висловлення про мову (одним реченням):
Мова – це...**

5. Прочитайте. Яка спільна думка у цих висловлювань?

1. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції... Поки живе мова – житиме й народ, яко національність... От чому мова завжди має таку велику вагу в національному рухові, от чому ставлять її на перше почесне місце серед головних наших питань (І. Огієнко).

2. Страшний мисливець вийде знов на лови,

В єдину сітку всіх птахів згребе.

Раби – це нація, котра не має слова,

Тому й не може захистити себе (О. Пахльовська).

6. Підготуйтеся до дискусії. Доберіть аргументи, що підтверджують судження «Доля рідної мови залежить від кожного з нас», або такі, що заперечують його. Проведіть дискусію, дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

7. Прочитайте текст. Про порушення яких мовних норм в ньому йдеться?

Дехто вважає, що людей, які розмовляють українською мовою, потрібно називати україномовними, подібно до англomовних, іспаномовних та ін., незважаючи на те, що ці складні прикметники тісніше пов'язані з назвою

країни, ніж із назвою її мови. Інші заперечують проти вживання україномовний, тому що немає росіємовний, польщемовний. Замість нього пропонують уживати українськомовний, бо він точніше відбиває зв'язок з українською мовою. За таким самим зразком утворені складні прикметники російськомовний, німецькомовний, чеськомовний та ін. Отже, людей, які розмовляють українською мовою в Україні та за її межами, правильно називати українськомовними (За К. Городенською).

Тема 2. Рівні мовної системи. Стилї мовлення. Стилїстичні норми української мови

План

1. Загальна характеристика рівнів мовної системи: фонетичного, лексичного, морфемного, морфологічного, синтаксичного, стилїстичного.
2. Текст як мовна одиниця найвищого рівня.
3. Поняття стилїстики і культури мовлення.
4. Функційні стилї мовлення.
5. Розмовний стиль.
6. Науковий стиль. Своєрідність мовних засобів наукового стилю.
7. Офіційно-діловий стиль.
8. Публіцистичний стиль.
9. Художній стиль.
10. Конфесійний стиль.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 2, 5, 7, 10

Практична частина

1. Прочитайте тексти. Про мовні одиниці яких рівнів ідеться?

1. Звуки нашої мови не тільки сухий, механічний засіб, за допомогою котрого будуються самі слова, не мертвий акустичний матеріал, – кожен звук малює собою цілу картину, малює її не тільки в нашій мові, а й у голосах природи, порівнюючи її з людиною своїми звуковими чарами (Д.Ревуцький).
2. У мові є одиниця, без вивчення якої немислиме пізнання механізму мови. Ця одиниця - слово. Видатний швейцарський лінгвіст Ф. де Сосюр зазначив, що „слово, незважаючи на всі труднощі, пов'язані з визначенням цього поняття, є одиницею, що невідступно постає перед нашим розумом як щось центральне в механізмі мови” (І.Вихованець).
3. Морфема - значуща частина слова. Тому є правильним таке твердження: чим більше морфем у слові, тим більше в ньому „атомів” смислу, тим складніше

воно за значенням (звичайно, тут ми маємо на увазі зіставлення однокореневих слів) (М.Панов).

4. Речення - це основна знакова одиниця мовлення, яка формується з мовних знаків нижчого порядку – лексичних, фразеологічних і синтаксичних - і відзначається цілісністю і зовнішньою автономністю, виступаючи поза контекстом у ролі закінченого відрізка мовлення й виділяючись у контексті на єдиному рівні членування (О.Мельничук).

II. 1) Випишіть слова-терміни, поясніть їх значення.

2) Зобразіть схематично систему мовних рівнів української мови.

2. Ознайомтеся із запропонованою інформацією. Складіть тези. Що спільного і чим різняться жанри наукових досліджень?

З-поміж жанрів наукових досліджень виділяють, зокрема, такі: наукова монографія, наукова стаття, реферат, анотація, тези, підручник, навчальний посібник, конспект, реферативний огляд, резюме, тези, доповіді, курсова, дипломна, магістерська роботи, дисертація, аналітична записка, науковий звіт, рецензія, відгук. Розглянемо деякі з них.

Реферат (від лат *refero* – сповіщаю, повідомляю, доповідаю) – це короткий виклад у письмовій формі або в публічному виступі змісту наукової праці за темою дослідження. Написання рефератів сприяє формуванню у студентів таких умінь: формулювати тему й мету, знаходити й опрацьовувати відповідні літературні джерела, систематизувати зібраний мовний чи літературознавчий матеріал, складати план реферату, викладати зміст джерел інформації, чітко подавати авторську позицію, показати вміння осмислювати й аналізувати явища, використовуючи теоретичні положення, робити висновки. **Анотація** – коротка, стисла характеристика змісту книги, статті тощо.

Стаття – наукова праця невеликого обсягу, присвячена певній темі, розрахована на фахівців відповідного профілю, надрукована в журналі чи збірнику наукових праць.

До спільних ознак **підручника** і **навчального посібника** належать: науковість, об'єктивність викладеного матеріалу; відповідність його навчальній програмі; наступність і перспективність у процесі розгортання навчального курсу; доступність подання матеріалу, спрямована на активізацію мислення учнів, студентів; поступове й послідовне введення термінологічної лексики; суворе дотримання норм української літературної мови. Водночас є й відмінні ознаки:

Підручник	Навчальний посібник
навчальна книга, навчальне видання	книжка або наочне приладдя, карта, що використовується у процесі навчання, довідкове видання
містить весь обов'язковий зміст	може розглядати не всі розділи, теми, проблеми, а ті, що, на думку автора, потребують особливої уваги,

навчального курсу	або містити матеріал ширший, ніж передбачає програма навчальний посібник є першою спробою підручника і в наступних виданнях трансформується в нього
-------------------	--

Курсова робота передбачає закріплення, поглиблення й узагальнення знань з певної фахової чи професійно-орієнтованої дисципліни (з окремих розділів або повного навчального курсу), розвиток дослідницьких навичок, спроможності самостійного осмислення філологічної, методичної проблеми.

Дипломна робота – це навчально-наукове дослідження, яке виконується на завершальному етапі навчання у вищому навчальному закладі при здобутті освітньо-кваліфікаційного рівня "спеціаліст" і передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних і практичних знань із базової фахової навчальної дисципліни та застосування їх при вирішенні конкретних наукових і практичних завдань у відповідній галузі знань; розвиток навичок самостійної пошукової роботи й оволодіння методикою дослідження.

Дипломна робота за своїм статусом прирівнюється до одного або всіх державних екзаменів з відповідних дисциплін, що визначається на основі висновків керівника роботи, рецензентів та ради факультету. Спеціально передбачений час (тобто відведений час у розкладі занять) для виконання дипломних робіт не передбачається, тому цей вид наукової роботи пропонують виконувати насамперед тим студентам, котрі виявили схильність до науково-дослідницької діяльності, виконали всі вимоги навчального плану, мають лише добрі та відмінні оцінки з дисциплін мовознавчого чи літературознавчого циклу.

Дипломна робота може носити комплексний характер, бути поглибленою розробкою теми курсової роботи, а також виконувати функції підготовчого етапу до магістерського дослідження.

Монографія – це одноосібно написана книга, в якій зібрано, систематизовано й узагальнено значну кількість фактичного матеріалу, результати великого наукового дослідження, одержано переконливі висновки. Чим відрізняється монографія від дисертації? У монографії дозволяється оперувати фактами, як, власне, зібраними особисто і тими, хто попередньо виконував це дослідження. Дисертація ж – це обов'язково власне дослідження.

Крім того, структура дисертації чітко регламентована, а монографії – ні. Автор дисертації більше зосереджений на описові нових фактів, їх точному представленні науковій громадськості. Автор монографії більше переймається інтерпретацією фактів, аргументацією своїх поглядів, через що стиль текстів монографій інколи включає елементи публіцистичного викладу, що не допустимо в дисертаціях.

Підстилі та жанрові різновиди наукових текстів

Науковий стиль поділяють на підстилі: власне науковий, науково-популярний, науково-навчальний.

Основне призначення *власне наукового підстилю* – об'єктивувати наукові відомості й кінцеві результати аналітико-синтетичного перероблення даних.

Науково-популярний підстиль має на меті зацікавити науковою інформацією широке коло читачів, незалежно від їхнього рівня фахової підготовки.

Основні завдання та функції:

- подати нову наукову інформацію, обґрунтувати її істинність;
- ознайомити з основами наук у формі, яка б сприяла засвоєнню інформації як передумови дальшої пізнавальної діяльності у відповідній галузі;
- привернути увагу будь-якої людини до актуальних проблем певної науки.

Науково-навчальний підстиль виконує специфічну функцію – навчальну і посідає „проміжне” місце між власне науковим та науково-популярним підстилями. Від першого він відрізняється дещо меншою стриманістю викладу, меншою докладністю у покликанні на першоджерела, більшою спрощеністю системи доведень, спрямованої на більшу доступність інформації, обсяг якої визначає навчальна програма певного курсу. Від другого – меншою художністю і більшою послідовністю у викладі, строгістю.

Таблиця 2.1.

Підстилі наукового стилю та їхні жанрові різновиди

Підстилі наукового стилю	Жанрові різновиди
власне науковий <i>різновиди:</i> науково-інформативний науково-довідковий	статті, дисертації, монографії, наукові доповіді
	реферати, анотації, рецензії, відгуки, огляди, резюме
	словники, енциклопедії, довідники, каталоги
науково-популярний	нариси, книги, лекції
науково-навчальний	лекції, підручники, навчальні посібники, програми, збірники вправ, конспекти

Мовні особливості наукового стилю мови

Фонетичний рівень

Основні ознаки:

- стандартність інтонації,
- стабільність ритмічного і хвиленодібність інтонаційного малюнків,
- паузи,
- тверда вимова шиплячих,
- відсутність оглушення дзвінких звуків у середині складу та кінці слова,

- розмежування звуків [г] і [ґ].

Лексичний рівень

Основні ознаки:

- абстрактна лексика,
- термінологічна лексика,
- іншомовні слова,
- наукова фразеологія,
- однозначність,
- дублетність (паралельне вживання власного й запозиченого терміна),
- міжнародні словотворчі елементи *біо-, гео-, макро-, мікро-, аеро-, гідро-, зоо-, екс-, віце-* та ін.

Важливою ознакою наукового стилю є широке використання загальнонаукової лексики, серед якої частовживаними є слова: *система, функція, точка, випадок, значення, елемент, процес, частина, час, речовина, величина, площина, різний, визначати* та ін.

Морфологічний рівень

Основні ознаки:

- значна кількість віддієслівних іменників,
- уживання паралельних закінчень іменників,
- використання аналітичної форми ступенів порівняння прикметників,
- запис однозначних чисел словами,
- уживання займенника *ми* замість *я*,
- висока частотність дієслів,
- використання складених форм майбутнього часу,
- уникнення (там, де це можливо) зворотних дієслів.

Специфіка стилю яскраво виявляється на морфологічному рівні, зокрема в таких особливостях: заміна особового займенника *я* авторським *ми* („*Ми дійшли висновку...*”; „*Ми погоджуємося з нашим опонентом...*”); не завжди етичне вживання займенників *він, вона, вони*; небажане використання займенників *щось, де що, що-небудь*; абстраговане, „позачасове” вживання дієслівної категорії часу („*Правотис охоплює орфографію і пунктуацію*”, „*Рекуператори використовують у металургійній і хімічній промисловості*”); використання типових сполучників і відносних слів (*залежно від того, що; після того, як*).

У науковому тексті набагато більше іменників, ніж дієслів, зокрема їхніх особових форм. Це пояснюється номінаційною спрямованістю наукового стилю, який за співвідношенням іменної й дієслівної лексики різко відрізняється від художнього.

Усне й письмове мовлення характеризується значною кількістю дієслів. Із значенням „інформування про об’єкт” уживають дієслова *описати, охарактеризувати*. Із значенням „нове знання про об’єкт” – *виявити*,

визначити, розкрити, інтерпретувати, з'ясувати. Із значенням „достовірність інформації” – довести, аргументувати, обґрунтувати, мотивувати.

Синтаксичний рівень

Основні ознаки:

- сполучниковість,
- використання ускладнених простих речень,
- активність уживання складних конструкцій.

Український мовознавець Н. Непийвода пропонує враховувати й те, що активні конструкції речення переважають над пасивними. Пасивні конструкції в українській мові – це переважно наслідок впливу російського канцелярського стилю, який частково нівелює активність особи: пор. *Ми виконали роботу – Робота виконана нами.*

Органічна пасивна конструкція – безособове речення з дієсловами на -но, -то, у якому домінує результативність і не передбачено виконавця: *У дисертації комплексно досліджено...; напрацювання узагальнено...; запропоновано нову модель...; зібрано новий матеріал...*

«Лабораторія слова»

3. Ознайомтеся з тлумаченням лексики слова в різноманітних термінологічних словниках.

Вода, H_2O — прозора рідина без запаху, смаку і кольору; оксид водню. Молекула води складається з одного атома кисню і двох атомів гідрогену. Атоми гідрогену розташовані в молекулі так, що напрямки до них утворюють кут $104,45^\circ$ із вершиною в центрі атома кисню. Таке розташування зумовлює молекулі води дипольний момент у 1,844 Дебая. При заміні атомів гідрогену (протонів) на атоми дейтерію утворюється модифікація, яка називається важкою водою.

Вода – безбарвна (у товстих шарах блакитнувата) рідина без запаху й смаку; хімічна сполука водню з киснем (H_2O).

Вода - найважливіший екологічний ресурс і головна складова живих організмів. Навіть у тілі дорослої людини при вазі в 70 кг на воду доводиться 50 кг. Для організмів, що мешкають в приземному шарі атмосфери і в ґрунті, головним джерелом Ст є осідання. Екологічна роль опадів міняється залежно від інших параметрів клімату, особливо від температурного режиму, який визначає інтенсивність випару Ст з поверхні ґрунту, водоймища або транспірування рослин. У забезпеченні Ст наземних організмів значну роль грають ґрунтові Ст, а також Ст водоймищ (в першу чергу як водопої для тварин).

II. До якого стилю мовлення належать словникові статті? Обґрунтуйте свою думку.

III. Прочитайте тексти. Що їх об'єднує? Визначте стиль наведених текстів.

Індустріальні небеса

Не пам'ятаю вже, як вигляда

Трава, що мала назву лобода,

І як під дерево під назвою верба

Текла вода під назвою вода
Текла вода... Візьми мене, вода,
Неси мене за тридев'ять земель,
Туди, де із сусідських конопель
Злітає мій летючий корабель
Зліта в індустріальні небеса
Земля без назви наді мною нависа (Петро Біливода)

Усе минає, як вода в Дністрі.
Лісами бродить рудувата осінь.
Рука в руці – негаданий екстрім,
Уста в устах на пізньому покосі (Богдан Томенчук)

Уже в Дніпрі давно вода холодне.
Уже ця осінь не питає меж.
Чому ніколи в день мій не подзвониш?
Чому у сні ніколи не прийдеш? (Ганна Чубач)

II. Продовжте низку фразеологізмів зі словом вода. Поясніть їх значення.

Багато води сплигло, сьома вода на киселі, водою не розлити,

III. З двома фразеологізмами складіть діалоги. До якого стилю мовлення вони належать?

Комунікативний практикум

- Побудуйте на матеріалі текстів повідомлення в науковому стилі з теми «Основні одиниці мовної системи».
- Складіть казку «Колобок» або «Ріпка» в науковому стилі, використовуючи терміни з фаху – 10б.

Тема 3. Лексичні норми української мови. Словники й довідкова література

План

1. Лексикологія і лексикографія.
2. Професійна лексика.
3. Нормативне використання багатозначних слів та омонімів у професійному мовленні.
4. Особливості використання паронімів.
5. Використання синонімічних ресурсів мовлення
6. Плеоназми в професійному мовленні, шляхи їх запобігання.
7. Синонімічне багатство мови. Омоніми та пароніми.
8. Види лексичних порушень. Складні випадки слововживання.
9. Типи словників. Роль словників у формуванні особистості.
10. Електронні словники. Роль Інтернету в мовній і мовленнєвій освіті.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 6,7,8,9,10

Практична частина

1. З'ясуйте лексичне значення слів *життя, доля, друг, школа, учитель, освіта, щастя, успіх, словник, інтернет*, пропонуючи афоризми.

Наприклад: 1. *Життя – така велика ковзаниця. Кому вдалось, не падавши, пройти* (Л.Костенко). 2. *Життя – спокута не своїх гріхів. Життя – це оббирання з реп'яхів, що пазурами уп'ялися в душу* (Л.Костенко). 3. *Життя – співіснування тіла й душі* (А.Давидович). 4. *Наше життя – ріка, що впадає в море* (Х.Манрике).

II. Запропонуйте власне тлумачення мовознавчих термінів, пропонуючи афоризми.

Наприклад.: 1. *Морфемі – це атоми семантичної структури, тоді як слова молекули* (В.Русанівський). 2. *Орфографія – це одяг писемної мови. В усі часи він має бути зручним і ошатним* (В.Русанівський).

2. Пароніми – слова, близькі за зовнішньою формою, звучанням, але різні за значенням. Мовна практика свідчить, що досить часто значення цих слів не розрізняють і вживають довільно одне замість одного. Це, звичайно, спотворює зміст висловленого.

Поясніть різницю в значенні паронімів. Складіть словосполучення з наведеними словами.

Вивільняти – визволяти – звільняти, гарантійний – гарантований, адресат – адресант, демонстративний – демонстраційний, економіка – економія, ізоляторний – ізоляційний, кампанія – компанія, загроза – погроза, комунікативний – комунікабельний, шукати – ошукувати – вишукувати, виборний – виборчий, авторитетний – авторитарний, людний – людяний, об'єктивний – об'єктний, мимохідь – мимохіть.

3. Доберіть пароніми до слів. Складіть речення.

Радник, прощання, абонемент, складний, сусідній, прописка, текст, корисний, ефект, затверджувати, формувати, звертання, реальний, громадський, населення, припис, викривати, настанова, контакт, помітка.

4. Доберіть 5 прикладів плеоназмів.

5. Поясніть різницю в значенні слів: *власний – особистий – особовий, вірно – правильно*. Складіть речення із запропонованими словами. Доберіть синоніми до слова *правильно*.

6. Визначте, вживання яких слів не відповідає мовній нормі; запишіть відредаговані речення.

1. На слідуючій неділі відбудеться засідання наукового гуртка, у ньому приймуть участь студенти нашої групи. Усі вони являються членами цього гуртка. 2. Я рахую: ви вірно кажете. Я поступив би так само. 3. Приведу кілька прикладів. 4. Не можу ще казати якісь попередні висновки. 5. Редакція одержує багато листів на цю тематику. 6. Робітники жодної компенсації не отримали. 7. Всі ми маємо своє відношення до сучасних подій. 8. Рішення треба приймати на основі діючого чинного законодавства. 9. Всі, кого торкається дана тема, повинні висловити своє відношення. 10. Відношення у колективі були нормальні. 11. Мова йдеться про ядерну зброю. 12. Зустрічаєшся з такими юними обдарованими талантами і думаєш, як би зберегти їх для майбутнього. 13. Щодо мого навчання, то мама не мала до мене ніяких проблем.

7. Прочитайте синонімічні ряди, встановіть відмінності між словами синонімічного ряду. За потреби використайте тлумачний словник. Що об'єднає і що відрізняє один синонім від іншого?

Бажання, хотіння, охота, жадання, жадоба, жага; захисник, поборник, оборонець; письменник, автор, художник, майстер слова, інженер людських душ; сильний, дужий, міцний, здоровий, здоровенний, кріпкий, могутній, потужний, всесильний, всемогутній; основний, головний, істотний, превалюючий; говорити, бесідувати, казати, мовити, промовляти, висловлюватись, гомоніти, виражатись, розповідати, ректи, викладати думки, торочити, плести, верзти, патякати; думати, гадати, міркувати, роздумувати; старанно, дбайливо, ретельно, тильно, акуратно; ввічливо, чемно, виховано, шанобливо, гречно, почитиво, з повагою, з пошаною.

Складаймо професійне портфоліо.

I. Укладіть тлумачний словничок професійних термінів (10-15 слів).

II. Розробіть проєкт банера «Віртуальна бібліотека словників української мови» - 10 балів.

Комунікативний практикум

Обґрунтуйте думку А. Франса: „Словник – це Всесвіт, розташований в алфавітному порядку. Всі інші книжки містяться в ньому, треба їх тільки звідти витягти”.

Тема 4. Фразеологія і культура професійного мовлення

Фразеологізми – іскрометні скарби мовної образності (В.Ужченко).

План

1. Поняття про фразеологізми.
2. Джерела фразеологізмів.
3. Фразеологічні словники.
4. Роль фразеологізмів у професійному мовленні.
5. Стилїстичні засоби лексикології та фразеології

Рекомендована література:

Основна: 3,5
Додаткова: 5,10,11

Практична частина

1. Виписіть усі словосполучення, які можуть бути фразеологічними. З трьома з них складіть речення, підкресліть підмет і присудок.

Грати з вогнем, сухий лист, на ноги поставили, київські каштани, чорний хліб, сонячне проміння, висипати насіння, підкрутити гайку, крутити носом, в'язи скрутити, каламутити воду, материнська порада, китайська грамота.

2. Скарби фразеології

Уміння дотепним, гострим словом схарактеризувати справу, предмет чи явище завжди вирізняло українців.

Поясніть значення поданих нижче фразеологізмів, використовуючи словники. Чи можна замість слів-числівників ужити у фразеологізмах інші назви чисел? Складіть речення з останнім фразеологізмом.

У три погибелі згинатися, волосся їжаком, ганятися за двома зайцями, підводне каміння, нуль без палички, дев'ятий вал, три кити, домашнє вогнище, від зорі до зорі, грати першу скрипку, сім п'ятниць на тиждень, нести хрест.

3. Доберіть до наведених тлумачень відповідні фразеологізми. З'ясуйте, у яких стилях мовлення вони використовуються.

Говорити про що-небудь; те, що скеровує кого-небудь у житті, чий-небудь розвиток, діяльність; основа чого-небудь; короткий термін; змінювати поведінку відповідно до обставин; цілком зрозуміло; не йде справа на лад; порушувати важливі, актуальні теми; нічого не вартий; дратувати кого-небудь.

4. Поясніть значення усталених виразів, що стали назвами окремих творів і збірок українських і зарубіжних письменників. Продовжте ряд власними прикладами.

“Доки сонце зійде, роса очі виїсть”, “Дай серцю волю, заведе в неволю” М.Кропивницького, “Собака на сіні” Лопе де Вега, “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” Панаса Мирного, “Чотири броди” М.Стельмаха.

5. Спишіть речення, уставляючи замість крапок потрібні фразеологізми.

1. Мені казали, що ви родичі. Такий він мені родич, як 2. Він уже свого доскочив. Чого ж йому?. 3. Хоч і пізня осінь, а надворі теплінь. Таку пору здавна в народі називають 4. Майдан увесь заставлений возами так, що й 5. А жінка -: ще сонце у колисці, а вона на ногах.

6. Прочитайте уривок із повісті М.Стельмаха “Гуси-лебеді летять...”. Знайдіть у тексті фразеологічні звороти. Виписіть ряд фразеологізмів, які можна об'єднати одним словом. Поміркуйте, чому автор вкладає в уста одинадцятирічного хлопчика так багато синонімів.

Дід зауважив, що я одчайдух і весь удався в нього...

І Після цього ми з дідом презирнулися, усміхнулися, мати посварила мене бровами і кулаком, а бабуса вирішила повести свого безклепкого внука до церкви. Там я мав і покаятися, і набратися розуму, якого все чомусь не вистачало мені. Та я не дуже цим журився, бо не раз чув, що такого добра бракувало не тільки мені, але й дорослим. І в них теж чогось вискакували клепки, розсихалися обручі, губилися ключі від розуму, не варив баняк, у голові літали джмелі, замість мізків росла капуста, не родило в черепку, не було лою під чуприною, розум якось втулявся аж у п'ятки й на в'язах стирчала макітра...

7. Перекладіть українською мовою фразеологізовані звороти: на протяженні місяця, в соответствии с, за исключением вопросов, основание для, поощрение в связи с, внедрение в производство, правительственные награды, понести убытки, нормативные акты применяются.

8. Згадайте і запишіть широковживані словосполучення, що з'явилися у мові на підставі вживання слів у переносному значенні; розповісти, на основі чого виникає переносне значення слів, що означають наведені словосполучення.

Зразок: *Давати зелену вулицю* — пропускати без затримки, *зелена вулиця* — досягати мети, успіху без будь-яких ускладнень, перешкод, так, як здійснюється рух транспорту при зеленому кольорі світлофора; переносне значення (метонімія) виникло внаслідок зв'язку між зеленим кольором світлофора, що дозволяє безперешкодний рух транспорту, пішоходів, і безперешкодним досягненням задуманого.

Комунікативний практикум:

Складіть текст на вільну тему, використовуючи лише фразеологізми.

Модульна контрольна робота № 1

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II.

РЕАЛІЗАЦІЯ ГРАМАТИЧНИХ ТА ПРАВОПИСНИХ НОРМ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ

Тема 5. Морфологічні норми і мовна практика сучасного фахівця

План

1. Морфологічні норми української мови, їх реалізація в професійному мовленні.
2. Особливості творення й вживання іменникових форм.
 - 2.1. Рід іменників.
 - 2.2. Відмінювання іменників.
 - 2.3. Особливості оформлення звертань.
3. Особливості використання прикметників у професійному мовленні.
4. Особливості використання числівників. Відмінювання числівників.
5. Особливості використання займенників у професійному мовленні.
6. Особливості використання дієслів та дієслівних форм у професійному мовленні.
7. Прийменники у діловому мовленні. Особливості перекладу прийменників з російської мови.
8. Стилістичні функції частин мови.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 4,5,8,9,11

Практична частина

1. Опрацюйте відповідний теоретичний матеріал та вправи №№ 8.3, 8.4, 8.12, 8.14, 8.20, 8.22, 8.23, 8.24 за посібником Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / С. О. Караман, О. А. Копусь, В. І. Тихоша та ін.; за ред С. О. Карамана, О. А. Копусь. – К. : Літера ЛТД, 213. 544 с.

II. Запишіть речення, вибираючи з дужок один із морфологічних синонімів.

(Гра, грає) море (зелене, зеленее), тихий день (догора, догорає). 2. Спить (натолене, натоленее) місто мирним лагідним сном, ген вогні, як намисто, (розійшлись, розійшлися) (над, наді) Дніпром (Д. Луценко). 3. Ой на (горі, гірці) да й (женці, женчики) жнуть, а (попід, під) горою, (попід, під) зеленою (козаки, козаченьки) (йдуть, ідуть). 4. А (поперед, перед) Дорошенко веде своє військо, веде запорізьке (хорошо, хорошенько) (Нар. творчість). 5. Розпрягайте, хлопці, (коні, коней) (та, і) лягайте (спочивать, спочивати), а я піду (в, у) сад (зелений, зелен), (в, у) сад (криницю, криниченьку) (копати, копать) (Нар. творчість). 6. Не (журись, журися), не марно пройдуть (сі, сії) сльози (й, і) (тяжка, тяжкая) мука; рідний край (щиріш, щиріше) (любити, любить) (научас, науча) нас розлука. (Ліся Українка).

II. Мотивуйте свій вибір авторською доцільністю або милозвучністю української мови.

2. Знайдіть помилки в наукових текстах:

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для висновку про зацікавленість вітчизняних та зарубіжних дослідників до поставленої проблеми. Роль педагогічної спадщини В.Сухомлинського у галузі

екологічного виховання висвітлено у дослідженні З.Шевців; процес формування екологічної грамотності молодших школярів дослідила Д.Мельник. ..Водночас, аналіз досвіду екологічної освіти у системі професійно-технічних навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх кваліфікованих робітників з ремонту й обслуговуванню автомобілів та водіїв автомобілів показав, що наразі відсутні педагогічні дослідження щодо особливостей змісту, профільної спрямованості, методики систематизації екологічних знань для майбутніх кваліфікованих робітників відповідної галузі.

Аналіз філософських, психолого-педагогічних джерел та упорядкування результатів освітньої педагогічної практики щодо систематизації знань учнів освітніх закладів різного рівня акредитації засвідчив його безумовне значення... З історії педагогіки відомо, що багато вчених у тому чи іншому ступені торкалися питань систематизації. Встановлено, що у визначення поняття "систематизація знань" філософи, психологи та педагоги вкладають різні відтінки.

3. Дайте відповіді на запитання:

1. Які труднощі можуть виникати у вживанні відмінкових форм іменників?
2. Назвіть особливості творення форм кличного відмінка.
3. Назвіть особливості вживання іменників спільного роду на позначення істот жіночої статі у текстах офіційно-ділового.
4. Назвіть особливості використання займенників у текстах офіційно-ділового стилю.

4. Виписати 25 слів російською та українською мовами, у яких різниться рід

5. Визначте рід слів: какаду, піаніно, поні, пюре, кенгуру, меню, депо, гінді, шимпанзе, колібри, івасі. Уведіть ці слова в одне речення.

6. Запишіть цифри словами; розкриваючи дужки, провідмініяйте отримане словосполучення а) з кількісним; б) з порядковим числівником: 5892 (день).

7. Запишіть іменники у формі, типовій для використання у звертаннях: *пан начальник, пані Наталія, пан ректор, Валерія Іванівна, друг Олег, товариш командир, пан міністр, добродій Іван, Ольга Василівна, Владислав Іванович.*

1. Поставте подані словосполучення в давальному відмінку.

Директор... школи Будник... Віктор... Степанович..., декан... Олексенк... Володимир.... Павлович..., декан.. Пінчук... Тетян... Степанівн..., співак... Павл... Зібров..., лікар Марчук... Дмитро... Степанович... .

2. Визначте відмінок географічних назв, назвіть у них орфограми.

Лохвицею, Ольвією, Галичиною; Києву, Світязю, Ельбрусу; Іоринню, Керчу, Об'ю; Чернівцям, Прилукам, Бортничам; Лозовій, Рівному, Хмельницькому; у Туапсе, на Гаїті, у Глазго, у Баку.

3. Запишіть речення, уживаючи в потрібній формі слова, подані в дужках.

Ми побували влітку ... (Київ, Канів, Чигирин, Львів, Харків, Гривий Ріг, Черкаси, Крим, Умань, Рига, Тбілісі, Сочі).

4. Утворіть від назв областей нові слова за допомогою суфікса -ин(а). Розташуйте їх в алфавітному порядку.

Зразок: Рівненська область – Рівненщина.

Вінницька, Житомирська, Одеська. Київська, Черкаська, Херсонська, Сумська, Луганська, Львівська, Кіровоградська, Вінницька, Донецька, Одеська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Хмельницька, Дніпропетровська.

5. Запишіть фрази таким чином, щоб смисл залишився незмінним, а кількість слів скоротилася.

Зразок: Будь-яка діяльність відбувається більш ефективно й дає якісні результати, якщо при цьому особистість має сильні, глибокі, яскраві мотиви, що викликають бажання діяти активно, з повною віддачею сил, долаючи неминучі перешкоди, несприятливі умови та інші обставини, наполегливо просуваючися до наміченої мети. – Позитивні мотиви покращують результати діяльності.

6. Мовні норми здебільшого складаються стихійно, проте велику роль у їх становленні відіграють письменники, майстри слова, які наділені даром мовної інтуїції у виборі кращих варіантів, відчуттям естетики слова; з наукового погляду мовні норми обґрунтовують мовознавці.

7. Мова всього народу, усіх його верств – освічених, неосвічених, дипломатів, жебраків, жителів сіл і великих міст – становить собою загальнонаціональну, або загальнонародну, мову, у якій чітко виділяється жива народна мова й писемна, або літературна, мова.

8. Жива народна мова – це усна мова народу, його широких верств, до неї належить мова окремих територій, так звані територіальні діалекти, мовлення окремих груп людей, об'єднаних віковими, фаховими та якимись іншими спільними рисами – жаргон, сленг, аргю.

Комунікативний практикум

Підготуйте повідомлення «Антропоніміка – наука про вивчення власних імен людей» - 10 балів

Тема 6. Суспільне значення морфологічних норм у контексті мовних інновацій

Робота в освітньому центрі «Культура української мови»

Тема 7. Синтаксичні норми. Стилiстичний синтаксис професійного мовлення

План

1. Реалізація стилістичних норм в професійному мовленні.
2. Стилiстичні функції односкладних речень.
3. Стилiстичні функції речень з однорідними членами.
4. Розділові знаки при однорідних членах речення.
5. Узагальнювальні слова при однорідних членах речення.
6. Пунктуація в реченнях з узагальнювальними словами.
7. Стилiстичні функції речень з відокремленими другорядними членами.
8. Відокремлені означення.
9. Пунктуація при відокремлених означеннях.
10. Пунктуація в реченнях з уточнювальними членами речення.

Рекомендована література:

Основна: 1- 5

Додаткова: 3,4,5,10,11

Практична частина

1. Прочитайте текст. Сформулюйте цільове призначення наданої інформації та її пізнавальну цінність. Порівняйте подану в тексті інформацію з уже відомою вам. Що нового про стилістичні засоби синтаксису ви дізналися?

Великі синтаксичні можливості мають синоніми простого речення – ствердні й заперечні, розповідні, питальні й спонукальні, односкладні й двоскладні, повні й неповні речення. Вони забезпечують синтаксичну різноманітність тексту, його виразність. Уживання повних і неповних речень зумовлене сферою їх використання. Повні речення переважають у книжних стилях, а неповні – у розмовному.

Речення з однорідними, відокремленими членами найчастіше вживаються в книжному мовленні. У діловому, науковому і рідше в публіцистичному стилях вони використовуються для передачі точного, логічного викладу думок, класифікації предметів і явищ, виділення й уточнення їх суттєвих ознак тощо. У художньому і зрідка в публіцистичному стилях однорідні й відокремлені члени речення виражають емоційно-експресивне забарвлення тексту, поєднання логічно несумісних понять, створення контрастних картин, метафоричних порівнянь тощо (З кн. „Культура мови і стилістика”).

II. Прочитайте виразно мініатюру. Поясніть стилістичну роль називних (номінативних) речень. Яке явище висміює автор?

Бюрократична елегія

Штат. Зарплата. Установа.

Малий циркуляр.

Пункт. Параграф. Постанова.

Акт і формуляр.

Резолюція. Розписка.

Справи... Цілий ряд.

Звіт. Інструкція. Записка.

Зведення. Наряд.

Підпис. Довідка. Печатка.

Віза. Договір.

Протокол. І – все спочатку.

І – папір, папір... (Г.Гарченко).

2. Записати текст, обираючи потрібну букву. Поставити необхідні розділові знаки, обґрунтувати вибір. Охарактеризувати односкладні речення.

Калина – символ рідної землі

(1)«Без в(и;е)рби й калини не/має України»/ так говорить образне народне слово. (2)Росте калина в тінистих лісах/ в гаях/ і дібровах/ на схилах/ на узліссях/ і лісових галявинах. (3)Дуже часто поряд з іншими деревами.

(4)Садять калину біля хат як символ надійного життєвого опертя/ родинного благополуччя й достатку. (5)Калина коло хати /здавна найперша/ і найзначніша ознака оселі українця. (6)У наших пращурів існував гарний звичай/ біля щойно зведеної оселі/ на пр(е;и)мітному місці/ в першу чергу висаджувати калину. (7)І поки посадять інші дерева в саду/ кущі калини вже ро(с;з)ростаються/ милуючи зір білим цвітом на/весні й рубіновими кетягами ягід вос(и;е)ни. (8)На зиму ж червоні кетяги калини вставляють поміж віконних рам / їхнє світло /і зігріває/ і радує.

(9)Рубінові плоди калини/ за народними уявленнями/ здавна символізували мужність людей/ які проливали кров за Батьківщину в боро(д;т)ьбі з ворогами. (10)До того ж насіння її схоже на серце. (11)У народі живуть легенди про сміливих дівчат/ які заводили в непрохідні хащі загони завойовників Батия/ прирікаючи їх на загибель.

(12)Калина / це символ рідної землі/ отчого краю/ батькової хати. (13)У розлуці з цими неоціненними вартостями ми згадуємо калину/ і вона співпереживає разом з нами.

(14)Калина / це той символ/ що і пам'ять людську береже/ нагадуючи про милі краї/ символ бе(с;з)смертя/ невіддільний від життя (За А.Кондратюком).

3. Відредагувати речення згідно із синтаксичними нормами української мови та ускладнити відокремленими членами речення.

1. Зустрінемося у фрезерного заводу. 2. За вимогою пасажирів була зроблена зупинка. 3. Студентка не прийшла на заняття із-за хвороби. 4. Мене зустрів черговий по частині. 5. Учні взялися за роботу. 6. Я зайду до вас в

десять годин. 7. Відбулася нарада по проблемам постачання сировини. 8. Секретар вийшов по справах служби.

4. Визначити правильні варіанти словосполучень і скласти з ними речення для тексту офіційно-ділового стилю.

Завідуючий кафедрою – завідувач кафедри, біля двохсот чоловік – близько двохсот чоловік, порядку трьох кілометрів – приблизно три кілометри, без малого сотня – коло ста, датований двадцять шостим серпня – датований двадцять шостим серпням, згідно з опитуванням – згідно опитування.

5. Прочитати текст. Визначити засоби міжфразового зв'язку.

Розповідають, що найвидатнішим алхіміком усіх часів вважали Альберта фон Больштедта (1193-1280р.р.) на прізвисько Альберт Великий. Він народився у Швабії – невеликому південнонімецькому герцогстві, яке постійно перебувало в самісінькому центрі династичних суперечок і боротьби численних німецьких графів та імператорів. Як і кожного нащадка благородного роду, Альберта фон Больштедта готували до військової кар'єри, і лише слабка статура примусила його змінити мундир на сутану. Переконавшись у непридатності сина до “єдиної справи, гідної аристократа”, як називали тоді військове ремесло, батько послав його до Італії вчитися. Цю країну вважали “меккою” богослов'я і вченості християнського світу. На відміну від неуцької Німеччини, в Італії уже в XII столітті існувала досить густа мережа соборних та монастирських шкіл. Болонський університет був найстаріший у Європі. Багато років провів юнак у стінах різних навчальних закладів. Адже тоді не було єдиних шкільних програм, розрахованих, скажімо, на вісім чи дев'ять років. Кожна школа навчала по-своєму... Але врешті-решт усе колись закінчується. Скінчився період навчання і в Альберта Больштедта. Він вступив до чернечого ордену домініканців і за розпорядженням орденського начальства вирушив до Німеччини навчати місцеве духовенство усього того, чого досі навчали його: читати, писати і мислити... Альберт Больштедт був дуже освіченою людиною для свого часу, вільно читав латиною і грецькою мовою, розбирав арабські та старосєврейські тексти, розумівся на ліках, зцілював, провіщав долю. За свої великі знання й усебічну освіченість він одержав від сучасників почесний титул Універсального Доктора і став називатися Альбертус Магнус, що означало Альберт Великий. Слава його була така широка, що Празький університет запросив ученого професором на кафедру богослов'я. Гучніше визнання лунала його слава чаклуна й чарівника. Попри всі великі знання в богослов'ї та філософії була в Альберта пристрасть – алхімія. Серед німецьких мислителів різних епох можна помітити потяг до містики, що виходило за межі розуму, рамки догми, якій вони служили. Про Альберта Великого збереглася легенда, нібито він один із небагатьох володів таємницею філософського каменя. Буцімто за допомогою цього чарівного засобу він добував золото з простих металів, виліковував невиліковних, повертав молодість старим. Із попелу спаленого дерева він міг відновити рослину. Попри страх і повагу, які він викликав у довколишніх, Альберт Великий казав: “Якщо ти мав нещастя увійти в товариство вельмож, вони не перестануть терзати тебе запитаннями: “Ну, майстре, як ідуть справи? Коли нарешті ми одержимо путній результат?” І,

нетерпляче очікуючи закінчення дослідів, вони будуть лаяти тебе шахраєм, негідником і намагатимуться завдати тобі всіляких прикрощів, і, якщо дослід у тебе не вийде, вони спрямують на тебе всю силу своєї люті. Коли ж, навпаки, ти матимеш успіх, вони навечно полонять тебе, щоб ти до скону працював для їхньої вигоди" (За А.Томіліним).

Тема 8. Орфографічні та пунктуаційні норми як складних культури мовлення сучасного фахівця

1. Українська орфографія. І Принципи української орфографії.
2. Реалізація фонетичного принципу орфографії.
3. Особливості реалізації морфологічного принципу українського правопису.
4. Реалізація смислового і традиційного принципу української орфографії.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 3-11

Практична частина

1. Запишіть слова, на місці крапок, де потрібно, поставте пропущені букви чи графічні знаки. Поясніть правопис виділених слів.

Кур...ер, Н...ютон, кан...он, порт...ера, О...тава, Ас...ірія, сю...реалізм, кас...а, Х...юстон, батал...он, п...юре, б...юро, ад...ютант, к...н...жал, Флор...да, Ц...церон, пів-...вропи, вище...згаданий, нижче...підписаний, віце...президент, екс...чемпіон, віце...президен...ський, генерал...губернатор, прем...ер...міністр, сто...двадцяти...п'ятирічний, історико...культурний, військово...морський, жовто...блакитний, військово...зобов'язаний, військово...полонений, в/основному, в/цілому, в/середньому, по...українському, до/решти, міл...ярд.

II. До поданих слів зобразіть схематично основні правила українського правопису:

правопис апострофа, м'якого знака, правила подовження і подвоєння приголосних та інші.

2. Перекладіть англійські слова українською, дотримуючись правил української орфографії. До утворених слів іншомовного походження доберіть, де можливо, українські відповідники.

priority, identical, business, image, computer, marketing, producer, summit, service, speaker, pudding, dumping, tubing, briefing, gangster, dollar, display, folklore.

3. Спишіть, виправляючи пунктуаційні й орфографічні помилки.

1. Не вихід на співанку трьох голосів вона бессумнівно, сприйняла б як тяжку особисту образу (Ю. Смолич). 2. Нарешті, його покликали в суд (І. Нечуй-Левицький). 3. Мамо гляньте як видно на дворі! (І. Нечуй-Левицький). 4. Цілими днями бувало просижує хлопець над книжкою (А. Головка). 5. Оцеж я нібито, маю в Італію їхать (Леся Українка). 6. Минають села наче сни. І от нарешті засиніли дніпропетровщини лани (В. Сосюра). 7. Люди, принаймні, не мерзнуть зимою в хатах і не трусяться од холоду (І. Нечуй-Левицький). 8. А ми по твоєму хто? – вигукнув котрийсь із натовпу фронтовиків, що стіною стояли перед самим ганком (О. Гончар). 9. Даруйте на слові, але ви більше, ніж помиляєтесь (І. Микитенко). 10. Коли прим'яв тебе Якове, трохи, пробачай – покосився на нього Мірошніченко (М. Стельмах).

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. КУЛЬТУРА УСНОГО МОВЛЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Тема 9. Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування задля інформаційного обміну та взаємовпливу. Усне й писемне ділове спілкування.

1. Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування з метою інформаційного обміну та взаємовпливу.
2. Усне й писемне професійне спілкування.
3. Дотримання ознак культури мовлення – важлива передумова ефективної комунікації.
4. Комунікація в професійній сфері.
5. Особистість і комунікативна діяльність.
6. Комунікабельність як риса характеру людини.
7. Етика професійного спілкування.

Робота в освітньому центрі «Культура української мови»

Тема 10. Реалізація орфоепічних й акцентуаційних норм в усному мовленні майбутнього фахівця

1. Орфоепічні норми в професійному мовленні. Особливості вимови голосних і приголосних звуків в українській мові.
2. Явище асиміляції фонем.
3. Словесний, логічний та фразовий наголос. Складні випадки наголошування слів.

Рекомендована література:
Основна: 1-5

Практична частина

1. Форми поданих слів замініть так, щоб ненаголошені *е, и* в коренях слів були наголошеними. Порівняйте вимову цих звуків у різних позиціях.

Зерно, широкий, зимовий, пекти, дерево, шептати, земельний, кленок, веселоці, синенький, легенький, блискавиця, величний, вербовий, хитається, тесати, синок.

2. Прочитайте подані слова, дотримуючися правил вимови голосного *о*.

Мороз, ожити, хороший, зоря, додолу, горобиний, новий, бродити, доглядати, торкнутися, молодий, прозорий, кора, один, сочитися, вогонь, стояти, зорепад, кохання.

3. Запишіть слова, визначіть наголос.

Чотирнадцять, помилка, роблю, читання, кулінарія, столяр, батьківський, алфавіт, кілометр, одинадцять, бюлетень, олень, ненависть, металургія, разом, завжди, симетрія, ринковий, фаховий, текстовий.

4. виправити помилки, унаслідок яких відбувається порушення милозвучності української мови. З чим вони пов'язані?

Ми були у Охтирці. З'їзд екологів проходив в Криму. За вікном вагона все нові і нові краєвиди. З скелі відкривається чудовий краєвид. В листі є багато помилок. Потім ввійшов чоловік. Надо мною – сонце. Працюєм з ранку до вечора. Таке і у сні не побачиш.

5. виправити помилки й правильно прочитайте слова. Чим зумовлені ці помилки?

Балет, Ханс, Хельмут, Хофман, Гьоте, Кьольн, лекція, маріхуана, нігілізм, проблема, телеграма, Челенджер, лампа, кляс, Сірія, єпископ, Беларусь, Харків, ґрунт, Гюго, Григорьев.

6. Поясніть, як впливає зміна наголосу на лексичне, граматичне чи лексико-граматичне значення наведених слів.

Орган, замок, приклад, атлас, говірка, батьківщина, виграс, жінки, ніколи, землі, хліба, різка.

Доберіть зі словників 5 аналогічних прикладів.

7. Визначте наголос у словах. Користуйтеся словником наголосів. Охарактеризуйте природу українського наголосу.

Випадок, каталог, високопродуктивний, первісний, весняний, обіцянка, атлас, характерний, закликати, розносити, бюлетень, засуха, чорнозем, кропива, мережа, оптовий, ім'я, партер, разом, перепис, приятель, спина, тонкий, товстий, оповідач, феномен, чотирнадцять.

8. Запишіть подані слова у формі множини. Визначте наголос.

Учителька, бал, фунт, ластівка, вказівка, сусідка, голка, писанка, родичка.

9. Поставте наголос в українсько-російських відповідниках. Користуйтеся словником наголосів. Поміркуйте, як запам'ятовувати унормований наголос?

босий – босой; ввозити – ввозить; восьмий – восьмой; вручення – вручение;
вітчим – вітчим; дрова – дрова; показ – показ; зачіска – прическа; приятель –
приятель; простір – простор; розбір – разбор; ненавидіти – ненавидеть.

Тема 11. Особливості міжкультурної комунікації в сучасному мовному просторі. Український мовленнєвий етикет.

Робота в освітньому центрі «Культура української мови»

Модульна контрольна робота № 2

Тема 12. Точність, логічність, доречність, ясність як комунікативні ознаки мовлення майбутнього фахівця.

1. Чистота мовлення в орфоепічному аспекті.
2. Чистота мовлення в аспекті словотворення та слововживання:
 - А) чистота мовлення і вживання просторічної, жаргонної, діалектної лексики;
 - Б) доцільність уживання іншомовної лексики, канцеляризмів;
 - В) засмічення мови словами-паразитами;
 - Г) плеоназми, тавтологія як елементи засмічення мови.
3. Чистота мовлення та етика спілкування.
4. Стильова, контекстуальна, ситуативна доречність.
5. Особистісно-психологічна доречність. Умови доречного мовлення.
6. Доречність у різних стилях мовлення.
7. Достатність і мовна структура. Достатність і позамовні обставини спілкування.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 1, 2, 3, 4, 9

Практична частина

1. Проаналізуйте мовлення з погляду чистоти одного з відомих сучасних політиків, митців, науковців (в аудіозаписі). Виправте помилки, якщо вони є. Аудіозапис і аналіз розмістіть на блозі групи. Познайомитись з аудіо записами та аналізом своїх однокласників, залишити коментар.

2. Підготуйте короткий виступ на тему «Мовне питання». Опублікуйте свій виступ у блозі групи, обов'язково підпишіть публікацію. Ознайомтесь з публікаціями одногрупників, підготуйтеся до обговорення.
3. Створіть діалоги, продемонструйте в них елементи доречного мовлення. Поясніть свій вибір мовних одиниць залежно від умов спілкування.
4. Наведіть приклади текстів різних стилів як вияв комунікативних ситуацій. Проаналізуйте в них доречність чи недоречність використаних мовних засобів.
5. Напишіть замітку в блозі групи на вільну тему, доберіть крилаті вислови, прислів'я, приказки до пропонованої теми і доречно використайте у тексті.
6. Дайте відповіді на запитання:
 1. Яке мовлення можна вважати чистим?
 2. В яких аспектах реалізується чистота мовлення? Наведіть приклади.
 3. Що таке пуризм?
 4. Внаслідок чого у мовленні виникає суржик?
 5. Чому не слід засмічувати мову чужомовними елементами?
 6. Які ще мовні елементи засмічують мовлення? Наведіть приклади.

Тема 13. Багатство (різноманітність) як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця.

1. Поняття про багатство (різноманітність) мовлення.
2. Багатство мови і багатство мовлення.
3. Умови досягнення багатства мовлення.
4. Багатство і багатослів'я.
5. Лексичне і фразеологічне багатство мовлення.
6. Граматичне багатство.
7. Інтонаційне багатство.
8. Багатство мовлення у різних стилях мовлення.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 1, 2, 3, 4, 9

Практична частина

1. Що таке багатство мовлення?
2. Доберіть синонім до слова *багатство*.
3. Чи є тотожними поняття *багатство* і *різноманітність*? Доведіть свою думку.
4. За яких умов можна досягти багатства власного мовлення?
5. Що є джерелом багатства мовлення?
6. Чи тотожними є поняття багатство мовлення та багатослів'я?
7. Як досягається лексичне багатство мовлення?
8. Як досягається граматичне багатство?
9. Від чого залежить інтонаційне багатство у мовленні?
10. Чи однаковий вияв має багатство мовлення у різних стилях?

Практична частина

Виконати вправи за підручником Бабич Н.Д. Практична стилістика і культура української мови: Навч. Посібник. – Львів: Світ, 2003. Завдання 121 стр.310. Завдання 123 стр.311. Завдання 128, стр.313.

Тема 14. Виразність як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця. Техніка мовлення (дихання, голос, дикція) та засоби логіко-емоційної виразності. Партитура тексту.

План

1. Поняття виразності мовлення. Виразальні засоби художнього та звукового мовлення.
2. Міміка і жести як компоненти виразного мовлення.
3. Логічна та інтонаційна виразність як елементи структурно-інтонаційної організації тексту.
4. Мовні та позамовні засоби логічної виразності.
5. Засоби інтонаційної виразності.
6. Особливості партитури тексту.
7. Технічні показники виразного мовлення:
а) дихання; б) голос; в) дикція; г) інтонація (тон); д) темп.

Рекомендована література:

Основна: 1-5

Додаткова: 1,3,5,7,8,10,11.

Практична частина

1. Дайте відповіді на запитання:

- 1) Що таке виразність мовлення?
- 2) Які існують засоби художньої виразності мовлення?
- 3) Які є засоби звукової виразності мовлення?
- 4) Дайте характеристику основним технічним показникам виразного мовлення.
- 5) Яку роль у виразності мовлення відіграють міміка і жести?
- 6) Що таке партитура тексту? Від чого залежить інтонаційний малюнок тексту?

2. Згрупуйте подані поняття за такими ознаками:

- 1) ті, що Ви розумієте і можете пояснити;
- 2) ті, які Ви розумієте, але пояснити не можете;
- 3) невідомі Вам.

З'ясуйте значення трьох (на вибір) термінів.

Логос, етос, пафос, топос, інвенція, диспозиція, елокуція, меморія, акція, релаксація, педагогічна риторика, риторичний жанр, цільова настанова, стратегія, тактика виступу, теза, тема, інтонація, композиція промови, дискусія, полеміка, опонент, аргумент, дебати, еристика, кінесика, проксеміка, пауза.

Комунікативний практикум

Створити тексти-фрагменти на пропоновану тематику з метою впливу на слухача. Послугуйтеся різними тропами, риторичними фігурами під час написання. Розмістіть тексти на блозі групи. Прочитайте тексти-фрагменти, дайте характеристику з точки зору виразності текстам-фрагментам однокласників.

Орієнтовні теми промов:

1. Роль сім'ї і школи у мовному вихованні.
2. Культура мови і культура мовлення.
3. Філолог – професія цікава.
4. Відродження рідної мови та традицій народу.
5. Питання мови в засобах масової інформації.
6. Шляхи піднесення культури мовлення молодого покоління.
7. Мовна політика в Україні.
8. Культура мовлення і етика спілкування.
9. Суржик і антисуржик.
10. Мовлення філолога має бути зразковим.
11. Міміка і жести під час виступу.
12. Власна тема.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1: Лексико-граматичні та фразеологічні норми професійного мовлення (3 год.)

Завдання 1. Пояснити значення поданих фразеологізмів, особливості їх лексичної сполучуваності та граматичного керування.

Боротися з вітряками, в очах замигтіли білі метелики, горох з капустою, дівчачий хвостик, крига скресла, мухою літати, плавом пливе, потовкти на пшоно.

Завдання 2. Дібрати до поданих усталених висловів фразеологічні синоніми, антоніми.

Синоніми: забивати баки, точити баляси, як вареник у маслі, як вітром здуло.

Антоніми: набрати в рот води, відлягло від серця, з одного поля ягода, викинути з голови.

Завдання 3. Виконати тестові завдання

1. Визначити рядок, у якому усі слова є багатозначними

А блакитний, актуальний, волошка Б господар, ярий, листопад

В допитливий, затирати, лимон Г ложка, майдан, формулювати

2. Визначити рядок, у якому є всі слова загальноновживаними

А. Україна, коваль, щастя, когут, рука Б сокіл, майстер, решето, фраза, журі

В сміх, крига, правиця, кожух, місяць Г двері, мрія, портфель, відро, неділя

3. Позначити рядок, в якому омоніми входять до складу словосполучень

А легкий птах – легкий шелест, відкрити ворота – відкрити збори

Б гострий кут – тупий кут, важка робота – легка робота

В величезний дуб – гігантський дуб, хоробрий воїн – сміливий воїн

Г дерев'яна лава – вулканічна лава, ручка дверей – ручка дитини

4. Синонімічний ряд до слова уважно становлять слова рядка

А неуважно, краєм ока, байдуже, недбало Б як-небудь, ськ-так, як доведеться

В обачно, даремно, чуйно, особливо Г пильно, неослабно, ретельно, зосереджено

5. Установіть відповідність між фразеологічними зворотами і походженням їх

Джерела походження фразеологізмів

1. з народного джерела

2. з професійно-технічного життя

3. з Біблії

4. крилатий вислів

Фразеологізми

А Сади Семіради

Б бути чи не бути?

В грати першу скрипку

Г замовляти зуби

Г бути притчею во язицех

6. Фразеологічний зворот, ужитий у реченні *Наш Микита закрутився як муха в окропі*, виконує синтаксичну роль А підмета, Б означення, В. обставини, Г присудка.

7. Фразеологічного звороту немає в реченні

А Василь голову посупив, руки поклав під стіл і ні до кого нічирк.

Б Чого ти, доню, така невесела, мов у воду опущена?

В Заглянула мрія у вічі мені голубими очима.

Г Маруся поперед усіх біжить, землі під собою не чує.

Завдання 4. Напишіть відомі Вам прислів'я, приказки, афоризми про сім'ю і родину (10 прикладів). Опишіть вашу родину.

Завдання 5. У наведених синонімічних рядах визначте стилістично нейтральні й стилістично забарвлені слова.

Говорити – варнякати – базікати; чкурнути – побігти – дременути; ніжитися – кайфувати; бебехи – нутроці; копирсатися – поратися; улюбленець – любимчик; мандри – подорож – блукання; кумекати – розуміти – тямити; піти – ушитися – потеліпатися; збори – збіговисько – зібрання.

Завдання 6. До поданих слів доберіть синоніми, визначте домінують синонімічного ряду, виявіть відтінки в значенні.

Хоробий, бідний, нісенітниця, радісний, прогрес, говорити, радісно, робити, біографія, декламувати, поспішати, простий, сильно, сердити, багатир, прокидатися.

Тема 2. Морфологічні та синтаксичні норми професійного мовлення (3 год.)

Завдання 1. Визначити, до якої частини мови належать слова. Виписати числівники, поєднати їх із іменниками, визначити семантику.

П'ятнадцять, п'ятеро, п'ятак, вп'яте, п'ятий, п'ятилітній, п'ятнадцятий, п'ятнадцятиденний, два, подвійний, подвоїти, подвоєний, двійня, двоє, двійко, двічі, вдвох, другий, половина, чверть, півтора, мільйон, мільйонер.

Завдання 2. Подані числівники поставити у формі родового, давального, орудного відмінків, ці форми ввести у словосполучення.

П'ять, одинадцять, чотирнадцять, п'ятдесят, вісімдесят, дев'яносто, триста, п'ятсот, двадцять п'ять, двісті сорок один, чотириста, сімдесят шість, тисяча дев'ятсот п'ять, вісімсот вісімдесят три, тисяча дев'ятсот чотирнадцять, тисяча дев'ятсот чотирнадцятий, вісімдесят дев'ятий.

Завдання 3. Визначити розряд займенників. Провідміняти виділені займенники.

Я, ти, він, вона, воно, ми, ви, вони, себе, хто, що, який, чий, котрий, дехто, дещо, деякий, якийсь, ніхто, ніякий, нічий, ніскільки, нікотрий, стільки, нікотрий, її, їхній, такий, мій, наш, такий, весь, кожний, жодний.

Завдання 4. Від поданих дієслів утворити можливі форми дієприкметників. Записати їх групами за спільним формотворчим суфіксом, виділити його, пояснити вживання.

Настояти, виливати, спустити, зомліти, знепритомніти, зачарувати, випросити, виїздити, приголомшувати, розколоти, перевіряти, перевірити, зрадити, постраждати, зазеленіти, шанувати, зрадіти, квітувати, заквітчати, зберегти, виховати, змужніти, купити, розкрити, приклеїти, заощадити.

Завдання 5. Від поданих дієслів утворити можливі форми дієприслівників, записати їх двома групами: дієприслівники а) доконаного виду; б) недоконаного виду.

Розповісти, розказати, розказувати, перебирати, прокинутися, сміятися, маскуватися, перебороти, переборювати, мережити, вишити, доїхати, слухати, сприйняти, перебрати, зривати, досягати, листуватися, вижати.

Завдання 6. Записати числівники словами, розкрити дужки.

41,5 (сантиметр), 175 (гривня), 6,5 (метр), $5\frac{5}{10}$ (тонна), 4 (кілограм), $6\frac{1}{3}$ (грам), більше 72,7 (відсоток), 8,8 (градус), 2 (олівець), 3 (стіл), півтори (година), півтора (гривня).

Завдання 7. Записати слова, знявши дужки. Пояснити правопис.

О(о)рганізація О(о)б'єднаних Н(н)ацій, Р(р)ада Є(є)вропи, Н(н)імеччина, С(с)вят-вечори, Д(д)алекий С(с)хід, Ч(ч)асослов, Н(н)адзвичайний і П(п)овноважний П(п)осол Ф(ф)ранції, Б(б)удинок У(у)чителя, Н(н)обелівська премія, В(в)ознесіння, С(с)ашкова книга, сузір'я В(в)еликий В(в)із, С(с)ибірська річка, П(п)равобережна У(у)ркаїна, К(к)уп'янський район Х(х)арківської області, І(і)нститут Л(л)ітератури ім. Т. Г. Шевченка.

Завдання 8. Поставити подані іменники в кличному відмінку.

Лікар(е)(ю), Львов(е)(у), Григорі(є)(ю) Олександр(е)(у) Петрович(е)(у), Галин(о)(е), Тан(е)(ю), Полтав(е)(о), сторож(е)(у), інженер(е)(у), жайворонк(е)(у), Людвіг(е)(у), читач(е)(у), бабус(е)(ю), Харков(е)(у), дід(е)(у), кра(є)(ю), Павл(е)(у), пан(е)(у), брат(е)(у), Марі(є)(ю).

Завдання 9. Прочитайте тексти. До якого стилю вони належить? У чому полягає стилістичний потенціал частин мови, застосованих у текстах.

Люблю

Люблю, коли після дощу влітку повітря пахне свіжістю трави й гарячим асфальтом. Люблю, коли у поштовій скриньці знаходжу листа. Несподівано. Люблю чорний шоколад. Вишуканий. Гіркувато-солодкий. Люблю книжки: гортати їх, сторінка за сторінкою, вдихати ні з чим незрівнянний аромат паперу, літер, мудрості... Люблю, коли за вікном негода, а вдома затишно й тепло. Люблю м'які кошлаті шкарпетки. Вони трепетно зігрівають кожен пальчик узимку. Люблю яскраві жовті тюльпани. У них ховається сонце. І весна. Люблю бедриків. І світанок. Коли над луками парує туман, а повітря тремтить від ранкової свіжості. Люблю мармелад, синє небо в білих хмаринках, пухнасті зворушливі кульбабки, барвисту веселку. Люблю життя! (Слава Світова).

Заповітне

Перейти Рубікон і не канути в Лету,
По собі залишити хоч крихту тепла
І сповити добром збайдужілу планету
В непорочнім зачатті нового зела.

І перейти Рубікон й не згоріти на попіл,
Не зітліти під снігом торішнім листком,
Не згубитись невпізнаним нині і потім,
Повнозерним колись прорости колоском.

І перейти Рубікон і за болю межею.
Де земний часовир вже смиренно затих,
до прийдешніх світань доторкнутись душею
І осяянням слова зійти до живих (О.Тебешевська).

Завдання 10. Відредагуйте текст, визначте його стиль і характерні ознаки.

Якщо ми будемо читати твори Сковороди, то побачимо, що одним із провідних мотивів у байках Сковороди являється мотив спорідненої праці. Сковорода з великим захопленням твердив, що праця є природною і необхідною потребою кожної людини. Без праці, не трудячись, людина не може мати радісного щастя і морального задоволення. Робота приносить суспільству і людям матеріальне й духовне багатство та достаток. Але праця, твердив Сковорода, мусить бути вільною. Кожний член суспільства має працювати за покликанням, виконуючи роботу у відповідності до свого призначення.

Завдання 11. Від поданих дієслів утворити можливі форми дієприкметників. Записати їх групами за спільним формотворчим суфіксом, виділити його, пояснити вживання.

Настояти, виливати, спустити, зомліти, знепритомніти, зачарувати, випросити, виїздити, приголомшувати, розколоти, перевіряти, перевірити, зрадити, постраждати, зазеленіти, шанувати, зрадіти, квітувати, заквітчати, зберегти, виховати, змужніти, купити, розкроїти, приклеїти, заощадити.

Завдання 12. Перекладіть речення українською мовою. Визначте в них головне й підрядне речення, сполучні слова й сполучники підрядності.

1. Юность – весеннее время человека, в которое засеваются семена на будущие годы жизни (Я.Княжин). 2. Жизнь человека замерла бы на одной точке, если бы юность не мечтала (К.Ушинський). 3. Пока молоды, сильны, бодры, не уставайте делать добро (А.Чехов). 4. Молодость счастлива тем, что у нее есть будущее (М.Гоголь). 5. Самая большая победа придет к тому, кто умеет одерживать над собой самые маленькие незаметные для других победы (Ю.Гагарін). 6. Красив тот, кто красиво поступает (Нар. творчість).

Визначте, якою частиною мови виражені сполучні слова.

Тема 3. Поняття про комунікацію. Спілкування та його аспекти (3 год.)

Завдання 1. Складіть тези наведеного тексту

Спілкування – це один із виявів соціальної взаємодії людей. Сучасна наука визначає спілкування як обмін інформацією (комунікація, від лат.

communico – „спілкуюся з кимось”), як взаємодію (**інтера́кція**, від англ. *interaction* – „взаємодія”), як сприймання людини людиною (**перцепція**, від лат. *perceptio* – „сприймання, пізнавання”). Отже, спілкування охоплює різні сторони процесу контактування між людьми.

Спілкуючись, людина висловлює свої думки, почуття, волевиявлення і/або сприймає їх від іншої людини (людей). В актах спілкування також виявляється характер взаємин між комунікантами (спілкувальниками), їхнє ставлення один до одного. В одних ситуаціях спілкування переважає орієнтованість на зміст (наприклад, наукова доповідь, навчальна лекція), в інших – на взаємини (наприклад, з'ясування стосунків, освідчення в коханні). Якщо співвідношення „зміст – взаємини” зміщене, то спілкування має низьку ефективність. Так, у виступах парламентарів орієнтація на взаємини сягає 64 % мовлення, і за це їх часто критикують як балакунів, демагогів, політиканів тощо.

Спілкування має два види, які здебільшого реалізуються одночасно: **вербальне** (лат. „слово”), тобто словесне, мовне, і **невербальне** (несловесне) – поглядами, мімікою, жестами, штучними умовними знаками, предметами. Попри велике розмаїття невербальних засобів спілкування та збільшення їх кількості з поступом цивілізації (пригадаймо хоча б автодорожні знаки, колір), основним засобом спілкування між людьми залишається природна мова. Без неї неможливі контакти у побутовій, виробничій, науковій, культурній, релігійній та інших сферах життєдіяльності суспільства.

Спілкуванню властивий **діалоговий** (гр. „розмова (двох), бесіда”) характер. Воно відбувається між двома людьми, рідше – між людиною і групою, ще рідше – між людиною і суспільством. Існує також міжгрупове спілкування, є якому групи виступають як колективні особи.

Діалог складається щонайменше з двох реплік: **фрази-стимулу** і **фрази-реакції**, наприклад:

- Як поживаєте?
- Дякую, добре.

За значенням **етикетні діалоги** поділяють на кілька груп:

- діалоги соціального контактування (вибачення, вдячність, вітання);
- спонукальні мовленнєві акти (просьба, порада, пропозиція, команда, наказ, вимога);
- реактивні мовленнєві акти (згода, незгода, відмова, дозвіл).

Розумові здібності, ерудиція, сила волі, працездатність й інші позитивні якості можуть не приносити потрібних результатів, якщо людина не вміє належно спілкуватись, і, навпаки, досконале спілкування може стати ключем до успіху людини в суспільстві. Вміння спілкуватися, товариськість, комунікабельність – це риси людини, які цінуються найбільше. Йдеться не лише про людей як членів суспільства загалом, а й як представників певних професій. У США кілька років тому предметом публічного обговорення була проблема комунікабельності медичних працівників. Лікарі і медсестри з сухою, офіційною манерою спілкування із хворими не задовольняють ні пацієнтів, ні

впродовж часу, суттєвого для конкретного комунікативного акту. Значущість цих ознак певною мірою залежить від сфери спілкування. У ділових взаєминах вік людини та її стать мають менше значення, ніж посада. Проте це не означає, що ці відмінності можна дозволити собі не знати або ігнорувати. Адже навіть у діловому спілкуванні жінки більше уваги приділяють процесові спілкування, тоді як чоловіки – його змістові. Жінки схильніші до чужої думки, їх легше переконати. Вони слухають співрозмовника до кінця. Чоловіки ж слухають 10 – 15 хвилин, а тоді думають, що самі мають сказати, не з'ясовуючи, чи правильно розуміють те, що говорить партнер. Жінки мають більшу потребу в спілкуванні, ніж чоловіки. Це пов'язують з особливостями пам'яті. Чоловіки здатні розкладати інформацію по різних „полицях” пам'яті і на певний час забувати про неї. Жінки ж, щоб проаналізувати проблему і „позбутися” її, мають виговоритися. Тому вони шукають об'єкт, який поглинав би їхні слова.

Важливо враховувати також вікові, регіональні й особливо етнічні особливості статусу комунікантів. Коли, наприклад, японець говорить „Так!”, то це означає, що він розуміє партнера, а не те, що згоден з ним.

Комунікативна поведінка залежить також від **особливостей психіки** співрозмовників. У ній виявляє себе їхній темперамент (по-різному поведуться холерики, сангвініки, меланхоліки і флегматики), інтровертність (від лат. *intro* – „всередину” і *verto* – „повертати, звертати”) й екстравертність (лат. *extra* – „зсередини”). Неоднаково поведуться у спілкуванні „лідер”, „забіяка”, „веселун”. По-різному дискутують „ерудит”, „аналітик”, „технолог”. По-різному провадять переговори так званий „страус”, який гадає, що коли не говорити про проблему, вона сама собою зникне, „паровий каток”, що не бере до уваги ні міркування партнера, ні альтернативні варіанти, ні спільні цілі, „мул”, який вперто повторює свою позицію і нізачо від неї не відступить, „півник”, готовий піти на словах на будь-які вчинки, але навряд чи буде дотримуватися домовленостей. Відрізняються люди і за **біоритмами**: „жайворонки” встають рано і дуже активні в першій половині дня, а „сови” активізуються в другій половині дня, люблять працювати ввечері і навіть уночі.

Коли людина правильно визначає і бере до уваги статуси й ролі інших людей, їхні психічні особливості, то у неї добре сформовані навички **децентрації** (лат. *de* – префікс із значенням віддалення, скасування, припинення і *centrum* – від гр. „осереддя”) – уміння коригувати свою позицію, вносити зміни в свої погляди, уявлення в процесі їх зіставлення з позиціями, поглядами комунікативних партнерів. Така людина, на відміну від **егоцентриста** (від лат. *ego* – „я” і *centrum* – „осереддя”), завжди намагається досягти взаєморозуміння.

Комунікативна компетенція – це система знань, умінь і навичок, потрібних для ефективного спілкування. Щоб правильно спілкуватися і досягати мети спілкування, комунікант має володіти великою сумою систематизованих знань про мовні і немовні засоби спілкування, людську психіку, культуру, суспільство, національну своєрідність тощо. Однак недостатньо знати – потрібно вміти застосовувати знання на практиці, в процесах спілкування з конкретними людьми, за конкретних умов. Наприклад, можна

суспільство загалом. Як тут не пригадати давно відомі в наших краях слова: поганий той лікар, від якого хворий іде в гіршому настрої, ніж прийшов до нього.

75 % підприємців США і 85 % підприємців Японії зазначили, що основна перешкода в досягненні успіху в їхній діяльності – неефективне спілкування.

Уміти виступати перед людьми демократично, вміти проводити діалог аристократично. Першого з цих мистецтв навчає риторика (гр. „ораторське мистецтво”), про друге йдеться у посібниках з етикету й культури спілкування.

Спілкування відбувається за конкретних обставин, які мають назву комунікативної ситуації. Параметри ситуації в основному визначаються такими її складниками, що утворюють модель комунікації: *ХТО — КОМУ — ЩО — ПРО ЩО — ЧОМУ — ДЛЯ ЧОГО — ДЕ — КОЛИ*.

ХТО і *КОМУ* – це учасники мовленнєвого акту, тобто мовці, комуніканти. *ХТО* – той, хто говорить (пише, уживає невербальні знаки). Його називають по-різному: адресант, перша особа, надавач (емісор), відправник тощо. *КОМУ* – той, до кого говорять (пишуть, сигналізують невербальними знаками). Він теж має низку назв, співвідносних із назвами для *ХТО*: адресат, друга особа, сприймач, отримувач, реципієнт (від лат. „той, що одержує”). *ЩО* – це те, що сказано (написано, виражено невербальними знаками), тобто повідомлення, текст, який може мати обсяг від одного звука (літери, жесту) до розлогої доповіді чи роману-епопеї. *ПРО ЩО* – це змістова сторона тексту. *ЧОМУ* – це спричиненість мовлення, його мотивація. *ДЛЯ ЧОГО* – це цільова обумовленість мовлення. Залежно від мети, яку ставить перед собою адресант: поінформувати, переконати, створити настрій, вивести з рівноваги, згаяти час тощо – він організовує своє мовлення, добирає відповідні виражальні засоби, способи побудови тексту, дотримується певної стратегії і тактики у своїй комунікативній поведінці. *ДЕ* – це місце спілкування. Воно так само впливає на мовленнєву поведінку комунікантів. Наприклад, у церкві чи в музеї мовці здебільшого не говорять надто голосно, не вживають непристойних слів і виразів, утримуються від енергійної жестикуляції тощо. *КОЛИ* – це час спілкування. Наприклад, телефонувати до когось без виняткової потреби чи попередньої домовленості рано-вранці чи пізно ввечері, а, тим паче, вночі, не прийнято. Розглянемо докладніше учасників спілкування. Адресант (перша особа: я, ми в значенні я) й адресат (друга особа (и): ти, Ви, ви) – це неодмінні учасники комунікативного акту. Третя особа (и): *він, вона, вони* – є факультативною, тобто спілкування може відбуватися як у її присутності, так і без неї. Адресант починає розмову і спрямовує своє мовлення на адресата, який сприймає мовлення. Третя особа теж сприймає його, але не бере участі в розмові.

Мовці вирізняються своїми **постійними** і **змінними** ознаками. До **постійних** ознак належать: стать, вік, національність, віросповідання, соціальне становище, рівень і характер освіти, місце праці тощо. Коли говориться про постійні ознаки, то мається на увазі не те, що вони абсолютно незмінні (у наш час люди змінюють навіть національність і стать), а те, що вони незмінні

знати, як правильно сидіти, розмовляти за столом, провадити перемовини з людьми різного темпераменту тощо, але не вміти цього робити. Уміння, доведені до автоматизму, коли вони здійснюються ніби самі собою, без контролю свідомості, називаються навичками. Стійкі навички полегшують спілкування, дозволяють заощаджувати психічну енергію і концентруватися на важливіших моментах контактування з людьми. Скажімо, вітаючись із кимось, людина не відчуває потреби напружено думати, з якої відстані це робити, дивитися у вічі чи не дивитися, знімати капелюха (і якою рукою) чи не знімати, нахилити голову чи не нахилити, усміхатися чи не усміхатися, яку саме вітальну фразу сказати, з якою силою голосу та якою інтонацією її вимовити тощо.

Навички самі собою не виникають – їх треба цілеспрямовано формувати. А для цього, знову ж таки, потрібно знати, що і як робити.

Завдання 2. Прочитайте прислів'я. Відповідно до них складіть правила для мовця і слухача.

Жартуй, жартуй, та не смійся. Від теплого слова і лід розмерзається. Добре ласкаве слово краще м'якого пирога. Гостре словечко коле сердечко. Слухай багато, а говори мало. Хто мовчить, той трьох навчить. Умієш говорити – уміє слухати. Шабля ранило тіло, а слово – душу. Яка головонька, така й розмовонька.

Завдання 3. Підготуйте повідомлення з теми “Чудова думка втрачає всю свою цінність, коли вона погано висловлена” (Вольтер).

Завдання 4. Прочитайте текст. Визначте предмет мовлення, основну тезу в прочитаному тексті. Визначте головну думку тексту. Визначте тип зв'язку між його частинами. Підкресліть слова, що здійснюють смисловий зв'язок.

Етикетні ситуації супроводжуються використанням етикетної *атрибутики** (одягу і його елементів), окремих предметів (скажімо, хліб-сіль у ситуації вітання гостей), власне етикетних реалій (квітів, подарунків, візитних карток тощо). Етикетна атрибутика щоразу повинна узгоджуватися із специфікою етикетної ситуації.

Сучасний український етикет не вимагає за будь-якої погоди, виходячи з дому, одягати головний убір. Та коли вже українець в головному уборі зустрічає знайомого, то, вітаючи його, має дотримуватися певних правил. Зрозуміло, жінок ці правила *не стосуються*.

За три кроки від знайомих чоловіки, вітаючись, спокійним жестом мають зняти (чи трохи припідняти) свого капелюха. Його тримають над головою, *не розмахуючи* ним і не затуляючи привітного виразу обличчя. За капелюх беруться спереду-зверху (а не за криси), а кашкет* знімають спереду за козирок. Не скидають головних уборів без крис* чи козирка, тобто беретів, в'язаних шапочок (можна обмежитися легким поклоном). Вітаючись, чемні чоловіки виймають сигарету з рота, а руки – з кишень.

Якщо при зустрічі руки зайняті, українець щирою усмішкою пояснить знайомим винятковість ситуації. Не треба знімати головного убору і шкодити своєму здоров'ю під час поганого самопочуття чи за холодної погоди. У такому разі достатньо буде привітання з ввічливим виразом обличчя. У закритому приміщенні чоловік повинен знімати свій головний убір. Та з *будь-якого* правила є винятки, за якими чоловікам дозволяється лишатися в головних

уборах у деяких приміщеннях – зокрема в тих, що є продовженням вулиці (східці, ліфти, магазини, поштакти, вокзали тощо).

Важливо дотримуватися також дистанції, придатної для конкретної ситуації спілкування. Як відомо, розрізняють такі види *дистанцій*: інтимну, особисту, соціальну і громадську

За будь-яких обставин успіх спілкування залежить від тону розмови, вміння вислухати іншого, вчасно і доречно підтримати тему. Ввічливість, уважність і чемність – основна вимога українського мовленнєвого етикету. Від чемного привітання, шляхетного потиску руки, невимушеної, *ненав'язливої* розмови вираш обопільний (За В.Дороз).

II. 1. Назвіть орфограми у виділених словах, умотивуйте їх написання.

2. Як ви розумієте поняття *етикетна ситуація*?

III. На основі тексту сформулюйте особливості використання етикетної атрибутики та невербальних засобів спілкування в професійній комунікації. Аргументуйте необхідність їх дотримання.

Карта самостійної роботи студента

Карта самостійної роботи, де визначено форми академічного контролю, успішність (бали) і термін виконання самостійної роботи бакалавра

КАРТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ БАКАЛАВРА

Змістовий модуль та теми курсу	Академічний рівень	Бали	Термін виконання (тижні)
Змістовий модуль I.			
Тема 1. Лексико-фразеологічні норми професійного мовлення (4 год.)	Практичне заняття, модульний контроль	5	I-V
Змістовий модуль II.			
Тема 2. Морфологічні і синтаксичні норми професійного мовлення (6 год.)	Практичне заняття, модульний контроль	5	VI-IX
Змістовий модуль III-IV.			
Тема 3. Поняття про комунікацію. Спілкування та його аспекти (3 год.)	Практичне заняття, модульний контроль	5	X-XIV

6. Контроль навчальних досягнень

Навчальні досягнення студентів із дисципліни «Українські студії: Культура усного і писемного мовлення (українська)» оцінюються за модульно-рейтинговою системою, в основу якої покладено принцип поопераційної

звітності, обов'язковості модульного контролю, накопичувальної системи оцінювання рівня знань, умінь та навичок; розширення кількості підсумкових балів до 100.

Контроль успішності студентів з урахуванням поточного і підсумкового оцінювання здійснюється відповідно до навчально-методичної карти (п. III), де зазначено види і терміни контролю. Систему рейтингових балів для різних видів контролю та порядок їх переведення у європейську (ECTS) шкалу.

Розрахунок рейтингових балів за видами поточного (модульного) контролю.

№	Вид діяльності	Кількість балів за одиницю	Кількість одиниць до розрахунку	Всього
1.	Відвідування практичних занять	1	14	14
2.	Робота на практичному занятті	10	14	140
3.	Модульна контрольна робота	25	2	50
4.	Самостійна робота	5	3	15
5.	Екзамен			
Максимальна кількість балів				219
Коефіцієнт		$219/60 = 3,65$		

Творчі роботи, які виконує студент за визначеною тематикою, обговорюються та захищаються на практичних заняттях.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях, під час виконання самостійної та індивідуальної навчально-дослідної роботи залежить від дотримання таких вимог:

- ✓ своєчасність виконання навчальних завдань;
- ✓ повний обсяг їх виконання;
- ✓ якість виконання навчальних завдань;
- ✓ самостійність виконання;
- ✓ творчий підхід у виконанні завдань;
- ✓ ініціативність у навчальній діяльності.

Критерії оцінювання виконання студентами завдань для самостійної роботи

Самостійна робота студентів з навчальної дисципліни «Українські студії. Культура усного і писемного мовлення» оцінюється за наступними параметрами:

5 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням методу аналізу та творчого підходу. Студент самостійно працює з науковою літературою; оцінює комунікативні явища, професійні ситуації; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; креативно підходить до їх підготовки, має комунікативні вміння і навички, прагне до самовдосконалення і саморозвитку.

4 балів – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент працює із запропонованою науковою літературою; робить висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід і втілює їх у практику. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень, прояву креативності й ініціативності.

3 бали – завдання для самостійної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент працює із запропонованою науковою літературою, але аналізує її примітивно, без висвітлення власної позиції; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але втілює їх у практику допускаючи грубі помилки та уникаючи використання фахової термінології.

2 бали – завдання для самостійної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно і за певним зразком. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але не втілює їх у практику; комунікативні вміння і навички мають низький рівень розвитку.

1 бал – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами,

порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок, фраз і позицій. Студент не вміє працювати з науковими джерелами і робити власні висновки; не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; відсутній творчий компонент даного виду діяльності; комунікативні вміння і навички мають дуже низький рівень розвитку.

0 балів – більшу частину самостійних завдань не виконано. Студент лише частково володіє навчальним матеріалом, не вміє чітко, лаконічно й послідовно висвітлювати його; не працює з науковими і навчальними джерелами і не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; майже відсутні творчі та комунікативні уміння і навички.

6.3. Форми проведення модульного контролю та критерії оцінювання

Кожний модуль включає бали за *модульну контрольну роботу* (модульний контроль).

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в робочих зошитах студентів або на окремих аркушах.

Модульний контроль здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля (або його частини).

Критерії оцінювання виконання студентами модульних контрольних робіт

21-25 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, із наведенням прикладів і застосуванням методу аналізу та творчого підходу. Студент самостійно працює оцінює комунікативні явища, професійні ситуації; робить висновки; вміє формулювати й обґрунтовувати власну позицію; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; креативно підходить до їх підготовки; має комунікативні вміння і навички.

15-20 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, лаконічно, змістовно, обґрунтовано, але з певними помилками щодо викладу матеріалу та без наведення прикладів до окремих фактів і явищ. Студент робить висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід і втілює їх у практику. Однак у процесі відтворення самостійно дібраного матеріалу простежується брак власних суджень, прояву креативності й ініціативності.

9-14 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані в повному обсязі, але з порушенням логіки й послідовності викладу матеріалу та без ілюстрування прикладами. У роботі допускаються стилістичні помилки, неточне вживання термінів, довільне витлумачення фактів. Студент не

висвітлює власної позиції; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але втілює їх у практику допускаючи грубі помилки та уникаючи використання фахової термінології.

3-8 балів – завдання модульної контрольної роботи виконані не в повному обсязі, частково самостійно і за певним зразком. Студент володіє матеріалом на початковому рівні, викладає його хаотично і необґрунтовано, без дотримання мовних норм; має фрагментарні навички роботи з науковими джерелами і не вміє робити висновки; володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід, але не втілює їх у практику; комунікативні вміння і навички мають низький рівень розвитку.

0-2 бали – виконано менше половини завдань для самостійної роботи. Матеріал фрагментарний, не систематизований, не ілюстрований прикладами, порушена структура викладу. Його основу складає необґрунтоване копіювання чужих думок, фраз і позицій. Студент не вміє робити власні висновки; не володіє правилами написання та підготовки виступів, доповідей, бесід; відсутній творчий компонент даного виду діяльності; комунікативні вміння і навички мають дуже низький рівень розвитку.

6.4 Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль із навчальної дисципліни «Українські студії. Культура усного і писемного мовлення» здійснюється у формі екзамену.

До екзамену допускаються ті студенти, які відвідували практичні заняття, працювали, писали модульні контрольні роботи та виконували блок самостійної роботи, а також мають у сукупності за всі види діяльності не менше 60 балів.

Критерії оцінювання комплексного екзамену з КУПМ(українська мова)
20 балів: а) творче завдання – 15 балів; б) тестові завдання – 5 балів.

Творче завдання

<i>Значення оцінки</i>	<i>Оцінка за п'ятнадцятибальною шкалою</i>
Повно розкрито тему творчої роботи, мовне оформлення самобутнє, прикметне лексичне багатство.	15 балів
Тему розкрито на належному рівні з незначною кількістю стилістичних помилок і відсутністю орфографічних та грубих пунктуаційних помилок.	14 – 12 балів
Тему розкрито в основному, недостатньо аргументовано власні судження з теми, наявна незначна	11 – 9 балів

кількість стилістичних помилок, а також орфографічних і пунктуаційних.	
Тему розкрито частково, фрагментарно. У роботі виявлено значну кількість стилістичних, орфографічних і пунктуаційних помилок.	8 – 6 балів
Тему розкрито поверхово, без належної аргументації. У роботі виявлено значну кількість неточностей, помилок стилістичного, орфографічного й пунктуаційного характеру.	5 – 3 бали

Тестові завдання – 5 балів (оцінка за п'ятибальною шкалою)

6.5 Орієнтовний прелік питань для підготовки до екзамену

1. Мова і мовлення в житті людини.
2. Поняття культури мовлення. Теоретичний та практичний аспекти культури мовлення. Ситуація спілкування.
3. Культура побутового мовлення. Культура ділового мовлення.
4. Комунікативні ознаки мовлення.
5. Правильність мовлення як відповідність мовним нормам.
6. Поняття точності мовлення. Зв'язок точності мовлення із змістом висловлювання.
7. Точність предметна і понятійна.
8. Умови та засоби досягнення точності мовлення.
9. Точність мовлення і вибір слова.
10. Точність мовлення і порядок слів у реченні.
11. Особливості точності мовлення у різних стилях.
12. Умови досягнення правильності мовлення.
13. Причини порушення правильності мовлення.

14. Точність мовлення і синонімія. Вибір синоніма і з синонімічного ряду.
15. Точність мовлення і вживання евфемізмів, перифраз.
16. Точне вживання у мовленні омонімів, паронімів.
17. Точність мовлення і слова-терміни. Особливості вживання у мовленні термінологічної лексики.
18. Поняття логічності мовлення. Зв'язок логічності з точністю мовлення.
19. Залежність логіки мовлення від логіки мислення.
20. Логічність предметна і понятійна.
21. Умови логічного мовлення на рівні висловлювання та на рівні тексту.
22. Причини логічних помилок.
23. Специфіка логічності у різних стилях мовлення.
24. Логічні паузи і правила їх дотримання.
25. Логічний наголос як засіб досягнення логічності мовлення. Основні правила постановки логічних наголосів.
26. Поняття чистоти мовлення.
27. Три аспекти реалізації чистоти мовлення.
28. Чистота мовлення в орфоепічному аспекті.
29. Чистота мовлення в аспекті словотворення та слововживання.
30. Чистота мовлення і вживання просторічної, жаргонної, діалектної лексики.
31. Доцільність уживання іншомовної лексики, канцеляризмів.
32. Засмічення мови словами-паразитами.
33. Плеоназми, тавтологія як елементи засмічення мови.
34. Чистота мовлення в інтонаційному аспекті.
35. Чистота мовлення та етика спілкування.
36. Поняття про багатство (різноманітність) мовлення.
37. Багатство мови і багатство мовлення.
38. Умови досягнення багатства мовлення.
39. Багатство і багатослів'я.
40. Лексичне і фразеологічне багатство мовлення.

41. Граматичне багатство.
42. Інтонаційне багатство.
43. Багатство мовлення у різних стилях мовлення.
44. Лаконічність мовлення.
45. Поняття мовної економії.
46. Поняття доречності мовлення.
47. Сильова, контекстуальна, ситуативна доречність.
48. Особистісно-психологічна доречність.
49. Умови доречного мовлення.
50. Доречність у різних стилях мовлення.
51. Поняття виразності мовлення.
52. Виразальні засоби художнього та звукового мовлення.
53. Умови досягнення виразного мовлення.
54. Навички виразного читання — передумова формування виразного мовлення.
55. Технічні показники виразного мовлення.
56. Міміка і жести як компоненти виразного мовлення.
57. Орфоепічні норми мови та їх характеристика.
58. Орфографічні норми мови та їх характеристика.
59. Лексичні норми мови та їх характеристика.
60. Морфологічні норми та їх характеристика.
61. Синтаксичні норми мови та їх характеристика.
62. Стилiстичні норми мови та їх характеристика.
63. Інтонаційні норми мови та їх характеристика.
64. Пунктуаційні норми мови та їх характеристика.
65. Словотворчі норми мови та їх характеристика.
66. Фразеологічні норми мови та їх характеристика.

6.6. Шкала відповідності оцінок

<i>Рейтингова оцінка</i>	<i>Оцінка за стобальною шкалою</i>	<i>Значення оцінки</i>
A	90-100 балів	<i>Відмінно</i> – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками.
B	82-89 балів	<i>Дуже добре</i> – достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок.
C	75-81 балів	<i>Добре</i> – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок.
D	69-74 балів	<i>Задовільно</i> – посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності.
E	60-68 балів	<i>Достатньо</i> – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь).
FX	35-59 балів	<i>Незадовільно з можливістю повторного складання</i> – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання, за умови належного самостійного доопрацювання.
F	1-34 балів	<i>Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням курсу</i> – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни.

7. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНА КАРТА ДИСЦИПЛІНИ

Разом 60 годин: , практичні заняття – 28 годин, самостійна робота – 13 годин, модульний контроль – 4 години

Тиждень	1-3			4			4 години					
Модулі	ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І.			ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІ			ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІІІ			ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ ІV		
Назва модуля	Культура мовлення майбутнього фахівця як показник професійного розвитку			Реалізація граматичних та правописних норм у професійному мовленні			Культура усного мовлення у професійній комунікації			Комунікативні ознаки довершеного мовлення майбутнього фахівця		
Кількість балів за модуль	74			49			58			38		
Загальна кількість балів	219 / 60 = 3.65											
Лекції												
Дати												
Тема практичних занять	Українська мова як єдина національна мова українського народу і форма його національної культури (1+10 балів)			Рівні мовної системи. Стили мовлення. Стилистичні норми української мови (1+10 балів)			Лексичні норми української мови. Словники й довідкова література (1+10 балів)			Фразеологія і культура професійного мовлення (1+10 балів)		
	Морфологічні норми і мовна практика сучасного фахівця (1+10 балів)			Супільне значення морфологічних норм у контексті мовних інновацій (1+10 балів)			Синтаксичні норми. Стилистичний синтаксис професійного мовлення (1+10 балів)			Орфографічні та пунктуаційні норми як складник культури мовлення сучасного фахівця (1+10 балів)		
	Поняття комунікації як діяльності учасників спілкування задля інформаційного обміну та взаємовпливу. Усне й писемне ділове спілкування (1+10 балів)			Реалізація орфостічних й акцентуаційних норм в усному мовленні майбутнього фахівця (1+10 балів)			Особливості міжкультурної комунікації в сучасному мовному просторі. Український мовленнєвий етикет (1+10 балів)			Точність, логічність, доречність, ясність як комунікативні ознаки мовлення майбутнього фахівця (1+10 балів)		
	Багатство (різноманітність) як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця (1+10 балів)			Виразність як комунікативна ознака мовлення майбутнього фахівця. Техніка мовлення (дихання, голос, дикція) та засоби логіко-емоційної виразності. Партитура тексту (1+10 балів)								
Самостійна робота	5 балів			5 балів			5 балів			5 балів		
Види поточного контролю	Модульна контрольна робота (25 балів)			Модульна контрольна робота (25 балів)			Модульна контрольна робота (25 балів)					
Підсумковий контроль	Екзамен (40 балів)											

8. Рекомендовані джерела

1. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура фахової мови: Навч. посіб. — К.: ВЦ «Академія», 2007.
2. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови: Підручник. — К.: Вища школа, 2003.
3. Українська мова за професійним спрямуванням: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / С. О. Караман, О. А. Копусь, В. І. Тихоша та ін.; за ред. С. О. Карамана, О. А. Копусь. — К. : Літера ЛТД, 213. 544 с.
4. “Українська мова”. Енциклопедія / Ред. кол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. — К.: “Укр. енцикл.”, 2000. — 752 с.
5. Український правопис (оновлений, 2020 р.)/ НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Інститут української мови — стереотип. вид. — К., 2000.

Додаткові ресурси:

1. Антоненко-Давидович Б. Д. Як ми говоримо / Б. Д. Антоненко-Давидович. — 4-е вид., переробл. і доп. — К. : Либідь, 1997. — 336 с.
2. Бабич Н. Д. Практична стилїстика і культура української мови / Надія Денисівна Бабич. — Львів : Світ, 2003. — 432 с.
3. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення: професійне і непрофесійне спілкування / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. — Донецьк:БАО, 2007. — 408 с.
4. Українська мова. Мова фаху, мова науки, мова спілкування. Текстово-комунікативне навчання: навчальний посібник /Л.О.Ткаченко, О.В.Любашенко, С.Є.Мельник та ін.; за ред. О.В.Любашенко. — К.: ТОВ ВПП «Компас», 2014. — 256 с.
5. Юшук І П. Практикум з правопису української мови.— К.: Освіта, 1994.

Словники

6. Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів / За ред. В.О. Винника. — К.: Рад. шк., 1988. — 200 с.
7. Полюга Л.М.Словник синонімів української мови. — К.: Довіра, 2001.— 477с.
8. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. — К.: Наук. думка, 2000. — 680 с.
9. Словник труднощів української мови / Гринчишин Д.Г., Капелюшний А.О., Пазяк О.М. та ін.: За ред. С.Я. Єрмоленко. — К.: Рад. шк., 1989. — 336 с.
10. Словник фразеологізмів української мови / Уклад.: В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк, В.В. Дятчук та ін. — К.: Наук. думка, 2003. — 1104 с.
11. Український орфографічний словник / Уклад. О.А. Леонова. — Д.: Сталкер, 2001. — 480 с.